

Буковинці відзначили 155-ту річницю "Прогвіми" – читайте на стор. 3

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Для прикладу. Перший із цих згада-них "рассеян" (бродський-нобеліант!) на зорі нашої відновленої Незалежності (1992) у своєму віршованому україно-фобському пасквілі "натхненно" проричав у США на велелюдному зібранні в бік України за її цивілізаційний вибір:

Скажемо їм дзвінкою лайкою:
скатертиною вам, хахли,
рушніком дорога!
Хай тепер у мазанці хором ганси
Разом з ляхами раком вас ставлять,
поганці!

А задовго до нього вже інший "велікий" (пушкін – імперський холоп) до кінця днів своїх люто протистояв українській свободі, обзиваючи Івана Мазепу "ізмєнником" без "отчизни", а європейцям пропонував гроби на просторах мокси. Чи, може, й надалі дехто вважатиме логічним і справедливим, що над *булагівським* меморіальним музеєм у центрі Києва майорить Державний Прапор України?! Невже лише за те, що цей *інтелектуал-колонізатор* несамовито, до скону волав поганство про українську мову, як навіжений чорно-сотенний опричник: "гнусний язик, которого і на свете то не существует".

Навіть нині, в період рашистської навали, чути ці фарисейські, глумливі й бо-гопротивні "дискусії" довкола великих рузьких, які в своїй абсолютній масі завжди були погоничами й творцями імперської людиноненависницької ідеології та практики, ретивими "обустройщиками" рассеї, правдиве ймення якої – "тюрма народів".

Д. Донцов 105 років тому (1919) у праці "Культура примітивізму" (Головні підстави російської культури) так описує ці деформації еволюції: "Застрашаючою є нетерпимість, особливо у ставленні росіян до чужих національностей. Достоевський ненавидить німців, рівно ж поляків, які є або злодіями, або картярами ("Братя Карамазови"), тургенєв і купрін уважають "хохлів" за нижчі сорти, пушкін спеціалізується в насмішках з французів, толстой – з німців. Причина цієї фобії є абсолютна нездатність визнавати рацію існування за чимсь, що відхиляється від загально визнаного (ними) типу".

Екзистенційний характер російсько-української війни мусить остаточно переконати всіх суцільних українців, що стосовно московії пастельні кольори вже давно втратили свою затребуваність. Лише чорне і біле, з Україною чи проти неї, вільна Нація чи "триєдина русь", духовна свобода української Церкви чи "п'ятиколонне" москвопопівство на рідній землі, украї-

Очевидна очевидність

Настають часи, коли висока Поезія примушує нас читати її вголос, особливо зараз, у лихоліття страшної війни, тривоги і трагедій, які майже прикрили своїми чорними крилами різдвяно-новорічні дні. Її голос стає дедалі більш затребуваним як задля пошуку причинності цієї екзистенційної катастрофи, здійснюваної рашистською московією, так і для зміцнення нашого почуттєвого стану й духу в кривавому герці. Звісно, неможливо це знайти для української душі ні в бродських, ні в пушкінських та Ко. Бо, як стверджував письменник-філософ М. Баррес, чужа правда вбиває.

ноцентрична політика чи намагання створити дефективне суспільство в образі "бути і українцем і росіянином рівночасно", націєцентричний український поступ чи виверти "туподумних провідників". Дилем не перелічити. Проте очевидність зла й облуди – очевидна. Однак за будь-яких обставин вже ніколи не вдасться недоімперській сатрапії вкотре обдурити притомне людство, прикриваючи голодомори-геноциди й політичні репресії "шостаковичами й балетами", причепурювати рашистські танки в Будапешті, Празі і Вільнюсі лавровими вінками шахових чемпіонів світу, а різдвняні вбивства москалями українських дітей, як це трапилось у Покровську (Донеччина), продовжуватимуть цинічно презентувати як чергове "асвабажденіє".

Геноцид від ката. Новорічні дні жахів безперервних ракетних атак московитів на Київ і всю Україну в надії терором посіяти серед людей розпач, холод, зневіру. Не сталося і не станеться. Так неодноразово вже було. Відколи витикнулося з боліт це суче плем'я. Бо за всіх обставин нашими берегами завжди були віра, спротив, людяність і ненависть до зайд. А ще – ріднолюбство, обрамлене майже сакральним кличем:

Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься Україна.

Бережи її так, як чинили цю святую місію національні Верховинці нашої честі й гідності.

Тому й нещодавнє 6 січня має стати знаковим для нас ще й тим, що в цей День народжений славний Василь Стус – своєрідний символ духовної незламності, високості творчості, жертвності й українськості. Оборонець національної правди, який загинув за неї, покинувши цей несправедливий світ у 47(!), як і Т. Шевченко, не поступившись ні на крок москволюбцям.

Так розпорядилася доля, що впродовж рівно 20 років, від солідарного протесту разом з українською інтелігенцією

4 вересня 1965 року на прем'єрі в Києві "Тіней забутих предків" Сергія Параджанова (9 січня ц. р. йому виповнилося 100 років) проти політичних репресій і до 4 вересня 1985-го, допоки його не знищать московити в концтаборі "Лерм-36", Стус залишився вірним Україні.

Це ніби про нього і задовго до нього було сказане Лесею Українкою: "...від різновірних мучився примар, на мільон часток він поділювся і все ж він ні на йоту не змінився".

Мабуть, життєва місія Поета й полягала в тому, щоби бути Людиною, бути Українцем. Незборимим. Навіть тоді, коли сатрапи намагались зруйнувати його душу, коли у в'язниці було знищено понад 300 його зболених творів. Вистояв, бо свято вірив у вічні цінності людськості, гідності, честі, незалежно від того, куди кидали його розбурхані стихії трагедій.

Адже писав у вірші "Дума Сквороди" сам Василь Стус, що найбільш значущим для людського життя є не комфорт і ласка долі:

А все те – хто ти, що ти сам,
а все те – ким би стати? –
Однаково: філософом
чи й до отари пастирем.
Однаковісінько. Пусте...
Бо є і зорі угорі,
і небо є вечірне.
І є поріг, низький, як гріх,
тобі єдино вірний.

Його людськість, талант і правдива простота торували йому шлях до світової літератури, яку він глибоко пізнавав, творячи прекрасні переклади Кіплінга, Гете, Рільке, Рембо, Целана, Кестнера, Лорки, Мопассана, Унгаретті та інших, отримавши світове визнання, ставши в 45 почесним членом англійського ПЕН-клубу, заслужено наблизившись до Нобелівської премії. На жаль, не сталося. Але найголовніше – він попри все залишався Людиною, доброю і люблячою Людиною,

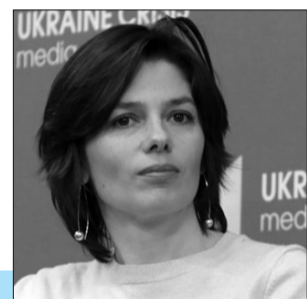
Продовження на стор. 2

ВАДИМ ВАСИЛЕНКО

4

ТІНА ПЕРЕСУНЬКО

8–9

МИКОЛА ТИМОШИК

13

ПЕРЕДПЛАТА—2024

Тижневик "Слово Прогвіми" (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях "Укрпошти" за допомогою "Каталогу видань України" на 2024 рік (стор. 24).

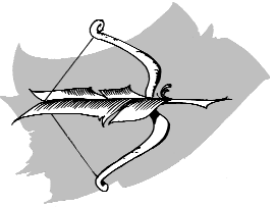
Вартість зросла вдвічі через незалежні від редакції причини і є такою:

1 міс. — 60 грн.

3 міс. — 180 грн.

6 міс. — 360 грн.

Будьмо, друзі, разом!

Закінчення. Поч. на стор. 1

що “намагається більше віддати іншим, аніж брати”. Відомо, що Михайлина Коцюбинська на тому несправедливому “суді інакомислення”, відповідаючи (як свідок) “судді”, озвучить високоетичну фразу: “Якщо так каже Стус, то це правда”.

Сьогодні ми знову і знову згадуємо цього великого сина України не заради чемної формальності в день його уродин, а як знакову постанку образу українства, що несе нині Прометееву силу нездоланності й переможного вогню. Щоби вистояти і здолати вороже плем’я кровожерливих московитів, оберігаючи національну пам’ять про славетних і світлих українських звитязців. А тому в цей день спливають у пам’яті і його побратими – **Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко**, які загинули в тому ж таборі.

Усвідомлюю, що для сьогодення замало називати іменами українських дисидентів вулиці та сквери. Мусить бути загальнонаціональне осмислення визначної ролі українських дисидентів у нації-державотворчих процесах, закладаючи їх життєву снагу і принципи в навчальні плани і підручники, наукові розвідки, публічні дискусії, конференції, інформаційний простір, театральні й кінематографічні твори, академічні й публіцистичні видання. Скажімо, як це робилося із 4 т. (6 книг) **Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка, виданими Львівською “Просвітою” 1994–1999 років, чи Всеукраїнською “Просвітою” (П. Мовчан) 2005 року (Василь Стус. Отак і ти згоряй)...**

Не перебільшую, але якби суспільство і влада впродовж трьох десятиліть більш відповідально й совісно ставилися до ідей, думок, оцінок, ціннісних парадигм таких постатей, як **Стус, Лук’яненко, Чорновіл, Сверстюк, Симоненко, Світличний, Дзюба, Овсієнко...**, то, очевидно, український поступ мав би інший вектор безпеки та розвитку України.

Натомість уже в часи Незалежності доморошені “поводирі” різного штибу просували часто зовсім чужі для нас вартісні орієнтири. Адже ще донедавна наша шкільна, університетська молодь була зорієнтована далеко не завжди на духовний і творчий пласти **“Розстріляного відродження” чи “шістдесятників”,** а на “ідеали” варварського рузькомірства. Адже чого тільки була варта “Концепція літературної освіти”, затверджена МОНОм України, в якій імперативно стверджувалася практично світоглядна руйнівна пастка для нашої молоді. Там, зокрема, звучало: “Особлива роль належить російській літературі як художньо-словесному надбаванню, у тісній взаємодії з яким протягом декількох століть формувалася українська література, а також з урахуванням того місця, яке займає російська література у загальнолюдській системі духовно-культурних цінностей”.

Такі підходи, як і той, коли з 1994 року (упродовж семи років) чинився відчайдушний спротив, щоби таки відкрити в Донецьку пам’ятну дошку на корпусі педінституту, де навчався поет, яку 2015-го (після окупації) було одразу ж знищено, засвідчували(-ють) важку й тернисту дорогу до храму Правди і Свободи.

Тому, “перекладаючи” подібні експедиції на суворі і трагічні умови дня сьогодення, необхідно визнати, що 10 років війни з московією лише підтверджують сталість жорстокої істини, що імперська ідентичність і ментальність московита вибудована на такому зловтворюючому і люцифрантському фундаменту, коли українська нація (за їхніми планами) мусить бути позбавлена права на життя, а Україна як незалежна держава перестала б існувати.

Невдалий і нерезалізований план упродовж століть щодо повного поглинання та асиміляції українства за перетворенням їх на “малоросів” зумовив московитів у XX–XXI ст. перейти сповна на шлях геноциду – фізичного знищення за ознакою приналежності до українськості. Повномасштабна агресивна війна проти України кремлівського рашизму, який нині постав на весь “зріст” в образі міжнародного терориста, дикунські заяви сучасних оркополітиків, криво-щелепних пропагандистів та “інтелігенції”, – обслуги аморального нацистського режиму, остаточно мали б переконати, нарешті, що не тільки Україна, але й увесь Світ має справу зі вселенським злом – шовіністичною державою-

Очевидна очевидність

бвбивцею. І дуже прикро, коли вже ось яке десятиліття-століття передусім великі держави й народи, як і міжнародні інституції на кшталт ООН, так і не зуміли протистояти цьому молоху, заюшеному людською кров’ю, що повністю розвалив систему світової безпеки і глобальної стабільності.

Парадокс, але наслідки такої поведінки “незаконнонародженого” постійного члена Ради Безпеки ООН та офіційної держави, що володіє ядерною зброєю, є губливими і жакливими. А тому “лагідне” умирювання росії з боку ядерних країн-членів Радбезу ООН та інших впливових демократій, катастрофічні зволікання з поставками необхідної зброї, пряме загравання з москвою окремих натівських держав, блокування економічних, фінансових та мілітарних сегментів допомоги для України частиною “союзників”, уповільнено свідоме заступання Заходом питання про передачу Києву заморожених московських коштів (понад 300 млрд дол.) та багато інших непристойних речей позбавлять незабаром навіть ілюзорної надії європейських політиків, що власні національні інтереси їм, стоячи осторонь, вдасться захистити лише жертвовністю України та її Збройних Сил.

Дивно, що так важко ними сприймаються цілком очевидні факти, коли в центрі Європи безкарно здійснюється московщиною відкритий геноцид. Адже щоденні вбивства сотень і тисяч цивільних осіб, військовополонених; масова депортація і викрадення десятків тисяч дітей; бомбардування цивільної інфраструктури і мирного населення; знищення українських культурних цінностей, церков, музеїв, університетів, шкіл, бібліотек, історичної пам’яті; функціонування фільтраційних таборів; тотальна русифікація на окупованих територіях, облаштування таборів “перевиховання” для українців; масові вбивства і гвалтування дорослих та неповнолітніх; повна заборона на все українське є нічим іншим, а як геноцидальним апокаліпсисом XXI століття.

До якого ж аморального рівня вже дійшла сучасна світова політика і норми світопорядку, щоби світова спільнота стала абсолютно неспроможною хоча б належно реагувати (навіть не діяти) на злочини проти людяності, щоби від України (засновник ООН 1945 року) ядерна росія (постійний член (!) Радбезу ООН) насильно відірвала, вбивши сотні тисяч українців, аж п’ять регіонів.

Адже міжнародний терорист-бвбивця наяву (хоча чомусь не де-юре), однак реакції майже ніякої, хіба що на рівні фразосюсюкання. Правда, одного разу вона з боку ООН таки була навіть показовою. Маю на увазі реактивну “оонівську” поведінку в квітні 2022 року, коли в Києві перебував з робочим візитом генеральний секретар ООН А. Гутерріш, якому з переляку довелося ховатися в бомбосховищі від рашистських бомбардувань. Слава Богу, відбулося. Але не так ось майже два роки відбувається з українцями, яких щоденно вбивають російськими ракетами.

Світе, допоки, чого і на кого чекаємо?! Невже “нове масонство” політиків укротр розроблять для українців чергові “мирні” плани для України в стилі філософії сумнозвісного Будапештського меморандуму (1994), якому цього року виповниться 30! Бо й тоді Україні наобіщали пугу торбу з “благами”, ліквідувавши та передавши імперській москві всі придатні для використання військові атомні запаси, ядерні технології, засоби доставки, літаки та ракети, якими нині знищують людей, українські міста і села.

Величезна глобального масштабу брехня біблейського сюжету. Навіть не столітнього, а тисячолітнього виміру, коли Україна, володіючи третім за величиною арсеналом ядерної зброї (після США та росії) та більшим, ніж Велика Британія, Франція і Китай – разом узяті, раптово перетворилася не просто на жертву “цивілізаційного” обману, а практично була кинута, як жертвоприношення, на поталу кремлівському ліджеру. Натомість українці отримали оберемок “гарантій від гарантів” та безперервні занепокоєння, співчуття, стривоженість і навіть публічні обурення. При цьому безустану нагадуючи політич-

ною риторикою про “відкритість” натівських дверей, які для України час від часу перетворюються на добре сконструйований міраж “ліберального” світопорядку.

Очевидно, втраченого не повернеш. Фатальні прорахунки в стосунках з імперським анклавом москвичини є доконаним фактом. Але ще не пізно зробити демократичному світу в цій екзистенційній круговерті боротьби за виживання цивілізаційного порядку певні життєстверджуючі кроки. Вони містяться в ніші солідаризму, спільної боротьби і впевненості щодо нагальної необхідності побороти імперсько-ядерне чудовисько, яким є нинішня авторитарна, шовіністична, тоталітарна рассяя.

Усе вище окреслене щодо цієї вселенської загрози в умовах сучасних реалій не є новизною, оскільки вся здорова суспільно-політична і світоглядна думка минулих століть прогнозувала саме такий хід подій за участю здичавілої московщини. Справді, якби політики і державці частіше дослухалися до моральних авторитетів своїх народів, то світ виглядав би інакше – гуманніше, добріше, обнадійливіше, оптимістичніше.

Оскільки “велика” росія ніколи не подарує світу таку долю, бо вся її “конокрадська” історія не залишає жодного шансу, щоби повірити в цю безглузду надію. Отож, лише з оперттям на власні сили добра і світла. Разом з тими, хто обстоює і продовжує вірити в цінності свободи, справедливості, совісті, демократії.

Бо правдиво писав уже згаданий Василь Стус, сотворений двома людськими стихіями – творчим талантом та безкомпромісною громадянською поставою Поета і Борця, що

*Нікто тебе з неодоли не врятує,
нікто не зіб’є з власної тропи.*

*На ній і стій, і стрій – допоки скону,
допоки світу й сонця – стій і стій.*

Вірно в цю невмирущу істину, тоді здолаємо. Воїстину сьогодні Словами, Думками, Ідеалами саме таких національних Будителів Духу мусить жити українська Нація. Тому що в Іхній життєтворчості, незламній духовій силі, боротьбі та вірі вкорінена сутність нашого національного Буття.

Понад 60 років тому в одному радіоінтерв’ю завжди молодий **В. Симоненко**, ніби сповідуючись у любові до рідної землі, людей, поезії, оповідав, що **“так мало прожито і так мало зроблено. А хочеться (попри все) бути людиною, робити добре і гарне, писати такі вірші, які б мали право називатися поезією...”**. Ненавидячи смерть, боячись нещирих друзів, відчуваючи навколо неправду і кривду, він намагався, коли навіть “про себе сказати нічого”, не впадати в розпач, а лише вірити, вірити, що голос правди таки колись перемаже. І тоді цей ще зовсім не тридцятирічний чоловік, захоплений поетичною простотою **Ліни Костенко (“Мандрівка серця”)**, знаходив там близьку йому природно суголосність:

Кожна птіця має свій голос.

Кожне поле має свій голос.

Хочете – вірте.

Хочете – ні.

Не повірять людина –

Розкажу сосні.

Не повірять сосна –

Розкажу вербі.

Не повірять верба –

Розкажу собі.

Хто-небудь та почує...

Тоді наші попередники в 20-30-их, як і в 60-их, добивалися того, щоби в світах стало чутно велику бездержавну націю, яка переживала нескінченний людомореноцид. Але і на цій безнадійній “дорозі смерті” українства безустану лунав протест проти московського варварства. Здебільшого нас не чули, в нас тоді не вірили

(як дехто й тепер). Одначе, слава Богу, ми вірили в себе. А наші найкращі сини та дочки будили в людях мрію, що такі “є у житті сонце!”.

Тому сьогодні кожен суціль на цій землі мав би бути свідомим того, що непоправною згубою є байдуність, бездушність та будь-яке зволікання, антисолідаризм, коли щоденно московські криваві нацисти вбивають мирне населення України. Допоки безкарно. Бо навіть Радбез ООН не налаштована зупинити геноцид українців, чинений путінською москвою, які фактично наодинці воюють проти вселенського зла. Політиком США продовжує зволікати з необхідною підтримкою, а Німеччина, засуджуючи нещодавні новорічні смертоносні удари кремля, вважаючи їх воєнним злочином, проте все ще не готова надати Україні крилаті ракети Таугус для захисту, “сумніваючись, що ці ракети загальномогуть радикально змінити ситуацію на фронті”. В інтерв’ю французькому телеканалю “France 5” президент Макрон розповідаючи про свої враження, каже, що **“Європа на роздоріжжі, і у деяких членів ЄС подальша підтримка України викликає нові запитання”**. Але неже “гуманно” компенсувати цей і так запізнаний “ленд-ліз” лише героїкою та смертями тисяч українців?!

Не перестаю проводити паралелі з Другою світовою. Невже можна було перемагати німецький фашизм, коли б антигітлерівська коаліція називалася “мирною”, “невоюючою”, а замість оперативних і солідарних зусиль у боротьбі проти ворога, блокували б дороги союзникам, перекривали кордони з вантажем для перемоги, закликали фермерів і митників, трударів і водіїв страйкувати проти своїх, а політиків табувати таку необхідну для війни і виживання допомогу. То на чий млин летиться вода? Чому? Заради кого і чого? Очевидно, вся сутність в ідеології, схиблений на владі і капіталі, яка неспроможна бути людиноцентричною, а тільки олігархічною.

У свій час про такий гріховний шлях “сильних світу сього” застерігав один із величких будителів українства **Денис Квітковський** – попередник голови Організації українських націоналістів і останнього Президента УНР в екзилі **Миколи Плав’юка**.

Мій славний земляк налаштував тоді українців та демократичний світ, щоби не тішитися **“відчуттям наче ми мандрівники у світі, але без мачи”**. Тож сучасне мислення вже не може бути ідеологією, яка обіцяє рай на землі, особливо, коли поруч з тобою скніє кремлівський молох. Наголос Квітковський завжди ставив на тому, що обов’язок людини (людства) **змінити те, що не гідне людського життя**.

Лише свідомо глухий сьогодні не чує, свідомо сліпий не бачить, що імперська рассяя, озвірілі путінюїди, глибокий народдець, затхлий від чорносотенного шовінізму, не можуть бути сумісними з людським образом життя. Адже історія вже всім недозрозуміло нагадувала про абсурдність і неможливість життєвої антилюдської теорії і практик фашизму, нацизму, тероризму, які нині вповні притаманні московському рашизму.

Оскільки, як стверджував той же В. Симоненко, **“немає нічого страшнішого за обмежену владу в руках обмеженої людини... Згадуючи голову колгоспу, що кричав від безсилля і люти: Я вам зроблю новий 33-й рік!”**.

Нічого не змінюється. Вже інший барига, але глобального гатунку – **путін** ричить на весь світ, що хоче влаштувати мор для всіх і вся.

А тому єдиний вихід – не компроміс з людиноподібним створінням, а борня. **“Спільними зусиллями!”**

Адже які байки не розповідала б московська пропаганд-помийка, але в “калюжі глибоко не пірнеш”. Проте нехай пірнають, а наша справа – “допомогти” їм, на рещті, впитися. А головне – чути голос наших Будителів, які закликають Націю бути першою. У царині культурній, духовній, мілітарній, економічній, політичній, світоглядній.

Бо це Словом таких, як Ліна Костенко, виграє дорога нашої долі:

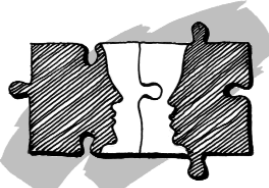
Ми воїни. Не ледарі. Не лежні.

І наше діло правде і святе.

Бо хто за що, а ми за Незалежність.

Отож нам так і важко через те.

Георгій ФІЛПЧУК

Людмила ЧЕРНЯК,
м. Чернівці

Державним гімном України та хвилиною мовчання на честь героїв, котрі віддали своє життя за незалежність України, розпочалося урочисте зібрання, присвячене 155-й річниці товариства "Просвіта", створеного 1868 року у Львові задля культурно-наукового розвитку, консолідації народної спільноти та піднесення національної свідомості українського народу. На Буковині громадську культурно-освітню роботу розпочало товариство "Руська бесіда". Біля його витоків стояли свідомі православні священники та нечисленні світські українці, які зібралися на перші головні збори 26 січня 1869 року в Чернівцях в готелі "Під золотим ягням". Першим головою обрали отця Василя Продана. За вагомих внесок у розвиток просвітництва почесними членами товариства стали Юрій Федькович, Сидір Воробкевич, Іларіон Окуневський, Сидір Винницький, Омелян Попович, Степан Смаль-Стоцький, Єротей Пігуляк, Николай Василько та інші. А написана Сидором Воробкевичем пісня "Мова рідна, слово рідне..." була своєрідним гімном просвітян не лише Буковини.

Ювілейне зібрання відбулося в Червоній залі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Модераторка заходу Світлана Герегова згадала ініціатора будівництва Резиденції митрополитів Буковини і Далмації Євгена Гакмана і запросила до спільної молитви настоятеля храму Трьох Святителів протоієрея Миколу Щербаня та церковний хор. Розповідь про діяльність "Просвіти" в історичній ретроспективі презентувало студентське наукове історичне товариство факультету історії, політології та міжнародних відносин університету. Данину пам'яті віддали когорти буковинських просвітян у новітній історії, які продовжували справу своїх великих попередників, — Олегів Панчуку, Тарасові Кияку, Мирославу Мельничуку, Михайлові Івасюку, Олексі Романцю, Степанові Далавураку, Миколі Гавалешку, Георгію Кожелянкові,

Створена з народу і для народу Буковинці урочисто відзначили 155-річчя "Просвіти"

Олена Репіна

Авксентію Яківчуку, Ірині Войцехівській, Надії Бабич, Ніні Гуйванюк, Тарасові Стінковому, Василю Селезинці, Володимирові Михайловському...

З нагоди ювілею до Чернівців приїхав академік НАПН України, заступник голови ВУТ "Просвіта" Георгій Філіпчук. "Мимоволі постає питання, — поділився своїми роздумами Георгій Георгійович, — а яким чином досі ця унікальна інституція, створена від народу і для народу, спромоглась на таке тривале й продуктивне суспільне життя? Очевидно, відповідь криється в єдиному праведному наголосі — "з народом і для народу". Справді, вона була народжена не для вождів, партій, виборів чи влади, а саме для "народу"! Тому ось уже півтора століття ніщо й ніхто неспроможні загмарити, замінити ті величні постаті національної культури та дух їхніх високих устремлінь". У своєму палкому вітальному слові він наголосив, що нині українці мають керуватися єдиним гаслом: "Геть Москву з усіх життєсфер українського суспільства!"

Найвищу просвітянську відзнаку — медаль "Будівничий України" — Георгій Філіпчук вручив військовому капелану, на-

стоятелю храму святого Василя Великого села Дорошівці Чернівецької єпархії ПЦУ отцю Віталію Мензак, ректору ЧНУ Роману Петришину, доцентці кафедри історії України факультету історії, політології та міжнародних відносин Світлані Гереговій, завідувачеві кафедри музики Вадиму Лісовому та письменниці, громадсько-культурній діячці Вірі Китайгородській.

Цього дня було чимало почесних нагород від керівників владних структур. У складний воєнний час невтомно працюють наші краєзнавці задля розвитку української справи. Почесної відзнаки Чернівецької ОВА "Влячна Буковина" удостоїлися голова Вижницької "Просвіти" Дмитро Никифоряк і поетеса, багаторічна голова Глибочкоцької "Просвіти" Олександра Приходько-Возняк. Чернівецька обласна рада нагородила відзнакою "За заслуги перед Буковиною" директорку Чернівецького ліцею №19 Уляну Легусову та професора, завідувача кафедри української літератури ЧНУ Володимира Антофійчука. Заступник голови Чернівецької міської ради Юрій Лесюк вручив пам'ятні подарунки — репринтне видання Еріха Кольбена "Взори вишивок домашнього промислу на Буковині" проректорці з науково-педагогічної роботи та виховання БДМУ Ніні Зорій та київському гостеві — Георгію Філіпчуку, який не залишився в боргу. Для обласної наукової бібліотеки імені М. Івасюка він передав дві свої книги — "Напередодні "24": світовідчужання часу" (2022) та "...24": Ідентичність, Державність у вимірі війни" (2023).

З особливою місією приїхав до Чернівців журналіст, професор Микола Тимошик. Комітет премії імені Івана Огієнка доручив йому вручити цю високу нагороду скромній, але небайдужій та сміливій буковинці, яка кинула виклик україноненависним попам на Буковині. Це журналістка, просвітянка, громадська діячка і волонтерка Світлана Масловська. За її ініці-

ативи переведені 14 парафій сільських храмів Заставнівського району, де вона живе і працює, "з московського полону в лоно нашої національної церкви". А ще на її рахунок згуртована заставнівська "Залізна сотня" за участі священників, капеланів і волонтерів, другий благодійний крайовий фестиваль "Буковина автентична", на якому зібрали для Збройних Сил України 68 тисяч гривень і 1500 у доларах і євро, активна участь у телепередачах "Єдина церква — єдина держава" на місцевому каналі ТВА.

Під час ювілейних урочистостей прозвучало ще одне гасло для українців, яке вони мають повсякденно пам'ятати і докладати зусиль для боротьби з нашим споконвічним ворогом, — "Що ти зробив для Перемоги?"

Почесними грамотами і подяками ВУТ "Просвіта" винагородила відомих буковинських волонтерів Дмитра Чернишова, Галину Абрам'юк та Марію Філіпчук, яка сприйняла свою відзнаку як подяку людям, котрі від 2014 року дбають про нашу армію, українцям за кордоном, які підтримують коштами, і закликала буковинців докладати ще більше зусиль у допомозі нашим захисникам.

Добрі новини не забарилися. Під час урочистостей обласна "Просвіта" передала на фронт два дрони, придбані за підтримки українців Чикаго. Отримавши грамоту від в. о. голови обласного об'єднання Івана Дерди, поетеса і волонтерка Олена Репіна повідомила: "До просвітянського збору на третій дрон додаю 10 тисяч гривень з донатів за мої нові поезії. Ми збирали на теплий одяг, але фронтівки утеплюлися самостійно. Зважаючи на ситуацію, коли всі в один голос закликають вкладати в технології, що рятують сотні життів, передаю не просто кошти, а віру в нашу Перемогу". Збір коштів на третій дрон при вході до Червоної зали організувала університетська молодь. Вони влаштували продаж символічних ляльок-мотанок, які виготовили своїми руками.

На завершення урочистого зібрання пролунали слова духовного гімну українців "Боже великий, єдиний".

Допомагають захисникам

"Просвіта" і просвітяни завжди там, де українцям найважче. Так було 155 років тому, коли в середовищі галицької інтелігенції виникла ця громадська організація — унікальне явище в українській та світовій культурі. Тоді, в 1868-му, українці не мали власної держави, але на сторожі нашої мови, історії та духовності постала "Просвіта".

Так є й сьогодні, коли російський ворог не хоче змиритися з існуванням незалежної України: нищить і пилондує не лише нашу святу землю, — цвіт нації. Тому на Рівненщині 155-річчя заснування "Просвіти" відзначили зі схиленними в скорботі національними прапорами. Але з незламною вірою в нашу перемогу та гідне майбутнє України.

— Саме заради цього ми потужно тримаємо просвітянський простір: нині українці припадають до своїх витоків як до цілющого життєдайного джерела, — зазначив голова Рівненського обласного об'єднання ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка Іван Ветров.

Його виступ в організмі залі обласної філармонії був насичений конкретними напрямками допомоги нашим захисникам та людям, яких жорстоко вигнала з рідних домівок війна. Уже в першій її день обласне об'єднання "Просвіти" перетворилося на цілодобовий штаб для закриття їхніх нагальних потреб. Просто-таки на марші долучили до святої справи українців в Амери-

ці, Великій Британії, Німеччині, Польщі, в інших країнах. Працювали за алгоритмом "сьогодні на сьогодні": щойно тільки необхідна річ (рації, оптика чи ліки) прибували в обумовлене місце, як одразу прямували до адресатів. Необхідні для захисників позашляховики їхали за маршрутами Швеція — Рівне — Бахмут та Бельгія — Рівне — Краматорськ.

— Не давало спокою єдине — бюрократія. Коли ти розумієш, що кожна година вимушеного простою з оформленням автівок — то чиєсь утрачене на фронті життя, — зізнається Іван Ветров.

Потреби оперативної змінювалися: мавіки, спальники, прилади нічного бачення, медичні інструменти для прифронтових лікарень, генератори. Рівненські просвітяни встигали їх забезпечувати. А ще для закладів освіти Харківщини, Херсонщини, Чернігівщини передали 150 комп'ютерів, 50 генераторів, чимало національної символіки, адже рашисти нещадно нищили її.

І не втомлюються боротися з окупантом пером, проникливим українським словом: йдеться про акції "Борімося — поборомо!" та "Лист солдату". Радісні обличчя бійців, які читали зовсім недитячі за змістом дитячі твори, стали для просвітян найвищою винагородою. Учасники ж обласного творчого конкурсу "Перло многоцінне", який цього року "Просвіта" про-

вела 21-й раз, отримали нагороди тут таки, на урочистостях. До дипломів переможців різних ступенів вирішили додати "Календар патріота" — цінну, насамперед духовно, річ. Ту, яка сьогодні має стояти на покуті в кожній українській домівці. Її авторка — просвітянка міської організації "Просвіти" Ірина Сичик.

Натхнення та справедливої люті до ворога переможцям та їхнім наставникам додали виступи солістки-органістки та камерного симфонічного оркестру обласної філармонії: скромні, але патріотичні. Ось воно, натхнення, яке володіє юними серцями! Бо слово, що йде з глибин небайдужих душ, — також надпотужна зброя проти ворога.

Після завершення урочистостей право покласти квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку одержала переможниця — учениця 10 класу Млинівського ліцею № 2 Аліна Шевчук та ветеран "Просвіти" Іван Кур'яник.

Інна ОМЕЛЯНЧУК,
м. Рівне

Психологічна Майстерня: розвиток і творчість у сфері психології

Команда Січеславської "Просвіти" започаткувала новий проект. Психологічна Майстерня — це місце для практичного та творчого вдосконалення в галузі психології. Учасники розвивають тут практичні навички у сфері психології, вчать нового, обмінюються досвідом і творчо застосовують знання. Загальною ідеєю є те, що члени нашої спільноти активно працюють над своїм розвитком у сфері психології, як майстри своєї справи. Актив Майстерні складається з психологів із рівнем освіти "бакалавр", а також студентів магистратури напрямуку "психологія". Ми спільно працюємо над розвитком проектів, які втілюємо як в особистій практиці, так і в командній роботі.

Формати роботи переважно включають групові вправи, тренінги, обговорення та лекції. Наприклад, наприкінці минулого року відбулася зустріч у вигляді КіноКлубу, де учасники обговорювали аспекти кіно та психології. На цей раз ми розглядали фільм 1999 року від режисера Сема Мендеса "Краса по-американськи". Вирувала емоційна атмосфера, учасники зустрічі висловлювали свої враження та аналізували психологічні особливості персонажів. Обговорення охоплювало емоційну глибину фільму, режисерські рішення, а також етичні дилеми, що виникали серед героїв.

Ми опрацювали формат зустрічей з обговоренням фільмів який презентуватимемо міській громаді. Психологи й активісти нашої майстерні вже підготували сценарій публічних заходів для дніпрян. Формат обговорень фільму відкриває можливість зустрічі людей з різними поглядами. Це цікаво та пізнавально. Ми обов'язково запросямо на нашу зустріч філософів, істориків, культурологів.

Сергій ТЮТЮНИК,
Січеславська "Просвіта"

Вадим ВАСИЛЕНКО,
кандидат філологічних наук,
Інститут літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Ахматова в Маріїнському парку Кому потрібен пам'ятник російській поетці в Києві?

Пам'ятник Анні Ахматовій у Києві з'явився через три роки після анексії Росією Криму й початку воєнних дій на Донеччині й Луганщині, в місці, що ніяк не пов'язане з нетривалим (близько шести років) перебуванням тоді ще Ганни Горенко в місті над Дніпром, – у Маріїнському парку. Цей пам'ятник російській поетці в Києві, до речі, не єдиний: ще раніше, у перший рік російської інвазії (2014), на вулиці Кожум'яцькій з'явився монумент, встановлений, як можна довідатися з відкритих джерел, “силами” студентів і викладачів Інституту реклами.

Повідомлення про самочинність спорудженого пам'ятника 2017 р. з'явилися невдовзі після його появи – у відповідь на запит журналістів Київська міська державна адміністрація одразу ж відхрестилася від нього: “Висновків та погоджень щодо розміщення пам'ятника Ганні Ахматовій на території парку Миський сад Департаментом (містобудування та архітектури. – В. В.) надано не було”. Зважаючи на те, що це зізнання не привело до жодних наслідків, безособова форма тут використана не як канцеляризм, а як спроба замаскувати імена тих, хто (не) надавав дозволу, і тих, хто цього дозволу (не) потребував.

Своїх імен останні і не приховували: пам'ятник споруджено коштом власників і керівників медійної корпорації “Inter Media Group”, до якої входить, зокрема, канал “Інтер” (певна річ, ця корпорація і підпорядковані їй канали подбали про висвітлення вшанування відомої російської поетки в Києві, а державні медіа в Росії – і поготів; не відмовилися від участі в заході й деякі українські поети й літературознавці).

Окрім закону, який і за часів війни працює вибірково (зокрема, закону про деколонізацію, який жодного з пам'ятників Ахматової не торкнувся, так само, як і назви вулиці в Дарницькому районі Києва, що з 1990 року носить її ім'я), існує також міф, пов'язаний із впливом російської літератури, з російською імперською присутністю в історії Києва та інших міст. Упродовж багатьох років (і в роки Незалежності) цей міф підживлював імперський дискурс вищості й домінування (культурного та політичного), і як російська поетка Ахматова, звичайно, невід'ємна, хоча й доволі своєрідна частина цього дискурсу.

Ця своєрідність – у її відмінності від, скажімо, сучасників на зразок символіста Блока, футуриста Маяковського, реалістів Горького чи Бабеля, які з ентузіазмом підтримали російський комуністичний експеримент. Їй, на відміну від попередників, на кшталт царедворця Пушкіна, важко приписати звання російської імпералістки. Дружина репресованого поета і етнографа Ніколая Гумільова, матір підданого репресіям етнолога і археолога Льва Гумільова, в російській колективній свідомості

Ахматова радше асоціюється з жертвою радянського тоталітаризму, а не є однією з його іконічних фігур. Однак її роль і місце в російській культурі значно більші.

Існує – і її не вирвеш – київська сторінка в життєписі російської поетки (досить типова й мало чим відмінна від таких же сторінок у біографіях її сучасників, як-от білогвардійця Булгакова). Але одна справа, як ця сторінка прочитується зовні – з Петербурга, а зовсім інша – із середини, з Києва.

Прикметно те, що власного сприйняття Києва й України Ахматова ніколи не приховувала, вважаючи проведені тут роки нещасними, голодними й нудними: “У мене в Києві дуже важке життя було, і я країну ту не полюбила, і мову... “Мамо”, “ходімо”, – вона нахмурилась, – не люблю”, – таку відповідь на запитання, “чи любить вона Шевченка”, записала ще наприкінці 1930-х інша російська письменниця Лідія Чуковська. “Мене підірвала ця зневага”, – прокоментувала зізнання Ахматової Чуковська. І це не дивно: з поеткою, що унікала свого українського походження і прізвища, в її зневазі до української, ймовірно, міг би зрівнятися хіба що Максим Горький з його реплікою про неповноцінність української, яку він уважав не мовою, а наріччям (натомість, як не дивно, важко знайти серед українських письменників, і не лише сучасників Ахматової, когось, хто так би відгукувався про російську, хоча підстав зневажати російську мову та літературу в українських реаліях ніколи не бракувало).

Існує інше свідчення – пізніше та менш достовірне. У своєму “Романі пам'яті” (1970) Терень Масенко описує епізод, у якому Ахматова нібито, розгорнувши його “Книгу лірики”, почала читати її вголос легко й точно, з чистою вимовою і правильними наголосами. Далі він переповідає свій діалог із поеткою:

– Ви так добре знаєте українську мову, – кажу я.

– Вона рідна мені, це мова моєї матері, – відповіла та.

Як співвідносяться між собою ці два свідчення? Яке з них вигадане, а яке – правдиве? Чи справді Ахматова читала вірші маловідомого навіть в Україні поета, та ще й вголос, перед ним самим, чи, може, вигадуючи цей епізод, поет прагнув таким чином підняти власний авторитет, а також значущість ним написаного? Чи відбулася еволюція в поглядах російської поетки від “я країну ту не полюбила, і мову” до “Вона мені рідна, це мова моєї матері”?

Звісно, з позицій сьогодення те, що думала російська поетка про Київ, Україну, українську мову, як і її справжня чи гадана українофобія, – мало важливі (перекази “Вільних сонетів” і “Зів'ялого листя” Івана Франка, зроблені Ахматовою в 1950-х роках, дають підстави сумніватися в однозначності її позиції). Її ідеологічна упередженість не применшує художнього значення її поезії та внеску в розвиток російської літератури, але яким чином ці значення і внесок стосуються безпосередньо Києва, киян і України (і чи повинні стосуватися)?

Я не переповідаю “київських буднів” Ахматової – це не втворюються роботи українські росіяни, не в останню чергу стараннями яких у місцях, де ступала нога російської поетки, встановлено різні пам'ятки й таблиці: на вулицях Мерингівській, 7 (нині Марії Заньковецької), Тарасівській, 23-25; не забувають російськомовні киевознавці і про Фундуклеївську гімназію на Богдана Хмельницького, де вона вчилася, і про кафе готелю “Європейський”, де познайомилася з Ніколаєм Гумільовим (нині тут Український дім), і про Миколаївську церкву, де обвінчалася з ним (до наших днів не збереглася). Не пояснюватиму індивідуально-біографічних і культурно-політичних контекстів її слів про

Київ, Україну й українську мову.

Над поясненнями цих слів, а точніше – над переінакшенням їхнього змісту, по суті – відблюванням від звинувачень в українофобії, працювали як відомі, так і малознані ахматознавці (один із “переконливих” аргументів її слів – це те, що Ахматову в Києві оточували обмежені люди, з якими не було про що поговорити. Через те, мовляв, і мову зненавиділа). Питання, що мене турбує: чому й для чого в Києві поставлено монументи російській поетці, а її ім'ям названо київську вулицю (до речі, в Петербурзі вулиці Ахматової немає)? Типологічно це питання належить до того ж циклу, що й музей і пам'ятник Булгакову в Києві, інших більш або менш відомих представників російської культури в київській топографії (наприклад, Ніколая Бердяєва, Іллі Еренбурга та ін.).

Про те, що в Ахматовій українського, ще в другій половині ХХ століття розмірковував Євген Маланюк, який свого часу обрав шлях, протилежний від російської письменниці українського походження – з Петербурга в Київ (а не навпаки). Визнаючи Ахматову “видатною поеткою” і “суцільним ліриком”, він не приховував свого амбівалентного ставлення до її постаті й долі. У циклі “Антистрофи” 1953 р. з присвятою “Анні Ахматовій – Ганні Горенко” (подвійність образного російського й уродженого українського імен поетки поглиблює її внутрішню двоїстість), чергуючи слова співчуття з докорами, Маланюк вступає в діалог із нею, коментуючи рядки її віршів різних років (1916, 1918, 1919, 1921).

У першій антистрофі він, хоча й не сумнівається у справжності поетичних страждань Ахматової (“І слюзи – не фільмовий гліцерин, / І біль – не театральний, а залізний”), але картає її за лицедійство, безслізний сміх і змарнований час, нагадуючи про невідворотність розплати за свій вибір.

У другій антистрофі Маланюк, з одного боку, – визнає, що життя поетки нагадує життє (отже, мученицьке та страждальне), а її поетична душа, подібно Данте, “пройшла усі пекельні кола” (і, передбачає Маланюк, ходитиме ними й далі), але ключове тут – ціна і сенс страждань (блюзнірство, гра з гріхом, порожні, беззмістовні фрази), а також – неминучість розплати за самозречення (образ мстивого привида, що переслідує її).

Третя антистрофа – реакція Маланюка на оцінку поетки від радянського партійного діяча Жданова, ініціатора посиленого втручання тоталітарного режиму у сферу літератури: голос поета не позбавлений співчуття (так само, як і моралізаторства та дидактизму), але він не втримується від гіркої іронії над долею “невської Клеопатри”, ба більше – в ньому звучать інтонації помсти і злості (звідси – нагадування про втрату чоловіка, арешт і заслання сина). Рядки Ахматової про важкий дзвін Мазепи, що гуде над Софіївським майданом, і про князя Володимира, що підняв хорний хрест над рікою, в останній антистрофі Маланюк прочитує доволі однозначно: поетка не зрозуміла древнього й водночас молодого “міста юних днів”, тому її поетичний голос “занімів”, що означає: став не автентичним.

Місто, яке для Маланюка “єдине на землі” і надає йому насагу жити, справляє на Ахматову враження геть протилежне і відбирає, за її словами, сили та любов, здатність радіти сонцю й життю. “В немилій город брошенное тело / Не радо солнцу...” – такий психоемоційний стан викликає в російській поетки Київ. Натомість вона зізнається в любові місту, що, за Шевченком, стоїть на козацьких кістках, – Петербургу, декларативно, від імені колективного “ми”, твердачи, що, попри складність долі, “ни за что не променяем пышный / Гранитный город славы и беды”. Це протиставлення міст (Києва і Петербурга), історії і культури досить промовисте і показує: вибору поетки Маланюк прийняти не зміг, звідси – його докори, настанови, врешті – викор.

Чи прийняли цей вибір кияни?..

Виставка про репресованих археологів

Наприкінці 2023 року в Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Котляревського з ініціативи Полтавського офісу Українського інституту національної пам'яті (УІНП) відбулася популяризаційна акція про виставку “Наказано не знати: українські археологи в лещатах тоталітаризму”.

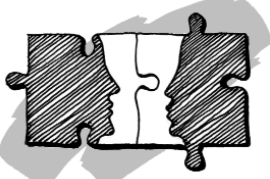
Над проектом працювали, зокрема, в. о. голови УІНП Володимир Тилишак і начальниця відділу популяризаційної роботи УІНП Наталя Слобожаніна.

Виставку присвятили археологам (у тому числі з Полтавщини), яких переслідував московський комуністичний режим.

З присутніми спілкувалися представник УІНП в Полтавській області Олег Пустовгар, завідувачка науково-експозиційного відділу археології Полтавського краєзнавчого музею Ірина Мельникова та членкиня ВГО Спілка археологів України Оксана Кравченко.

Полтавський офіс УІНП

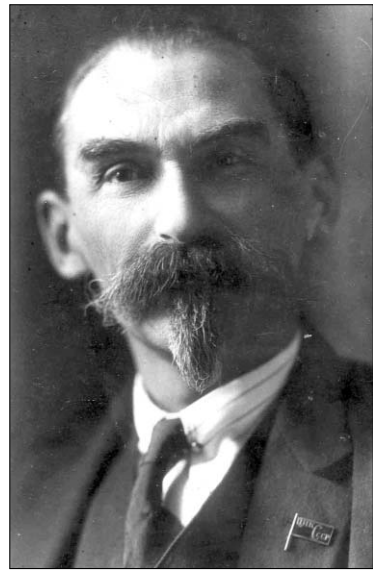
Віктор СКРИПНИК

У переддень нового року бесідували телефоном із давнім знайомим, колегою-краєзнавцем з міста Барвінкове Харківської області. Мова зайшла про нашого відомого земляка Миколу Скрипника, якого в радянські часи з революціонера-ленінця зробили українського націоналіста, потім реабілітували: у Харкові йому спорудили пам'ятник, у багатьох містах його іменем назвали вулиці. Історик В. Ф. Солдатенко у серії “Книга пам'яті України” видав монографію “Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника” (К., 2002).

І раптом на останній сесії 2023 року Барвінківської міської ради депутати, ухвалюючи рішення про перейменування низки вулиць, дали нову назву й вулиці імені Миколи Скрипника, хоча її в рекомендованому списку не було. Чому ж борець за українську Україну, доведений більшовиками-інтернаціоналістами до самогубства, знову став “ворогом народу”? Чи біля владного керма ще залишається багато тих, хто тримає курс на “руській мір”, кому українське поперек горла стає?

Інтерес до життя тезки у мене проявився випадково. У 60-ті, після служби в армії, працював я на великому заводі, де була своя лікарня, поліклініка, медпункти. Якось після застуди у мене так розболілося вухо, що медсестра

Чи треба “забувати” співтворця “скрипниківки”

порадила звернутися до лора. Пішов. Лікарка взяла мою картку, прочитала прізвище й аж підскочила:

— А отой Скрипник, націоналіст, не твій родич?

— Ні, ні, — майже закричав я, з острахом дивлячись на розпашілу лікарку.

Наш діалог відбувся російською. Адже жили ми в радянську епоху, мали говорити тільки на “общепонятном”. На той час у Слов'янську, як у більшості міст Донбасу, вже не було жодної українськомовної школи, а от міський районна газета “Комуніст” вихо-

дила українською мовою.

Після смерті сталіна М. О. Скрипника реабілітували. Про нього писали, зокрема, як про борця за право українців говорити рідною мовою.

Ім'я М. О. Скрипника присвоїли і Барвінківській СШ № 1, у якій він здобував початкову освіту. До речі, в цій школі в 1954—1957 роках навчався і я, а пізніше — моя молодша сестра Люба. Вона й написала мені в армію, що школу назвали іменем Миколи Скрипника, а її часто запитували, чи не її то родич. Мені це запитання поставила “просвітлена” російська шовіністка. Щоб підтвердити своє “ні”, вирішив розпитати дідуся, Євдокима Кузьмича Скрипника. Він розповів, що у Великій Комишувасі Ізюмському повіту жило кілька сімей Скрипників. Чимало з них у пошуках кращої долі виїздили на Донбас. Цілком можливо, що серед них був і Олексій, батько Миколи.

На моє прохання барвінківський журналіст і краєзнавець Віктор Мандрика спробував провести документальне дослідження. На жаль, відповіді надходили майже однакові: все пропало у вогні страшних боїв, що точилися на цій території в 1942—1943 роках. Отже, наша сім'я з Миколою Олексійовичем — рідня, яку люди називають “сьома вода на

киселі”. Особисто ж я вважаю його близьким родичем, оскільки ми з ним українці, належимо до народу з давньою високою культурою і співучою мовою.

М. Скрипник народився 25 січня 1872 р. на станції Ясинувата (Бахмутський повіт Катеринославської губернії) у родині залізничника й акушерки. Невдовзі сім'я переїхала на станцію Барвінкове, де Микола здобув початкову освіту. Далі навчався в Ізюмському реальному училищі, з якого був виключений за революційну діяльність. На цей час припадає його знайомство з українською історією та літературою, зокрема з творами Тараса Шевченка та Пантелеймона Куліша. Далі його цілком поглинула революційна діяльність, а вершиною кар'єри в системі, якій служив, стала посада наркома освіти УСРР (1927—1933).

Повертаючись до теми, чому від імені Миколи Скрипника відвертаються на його малій батьківщині, наведу думку випускника Барвінківської СШ Віктора Мандрики, який із залем повідомив, що під час реформування школи в гімназію, а потім — у лицей з назви закладу випало ім'я Миколи Олексійовича. Водночас у місті його пам'ятають, зокрема, в міському музеї зібрано чимало матеріалів про колишнього наркома освіти УСРР. Там зберіга-

ється портрет М. О. Скрипника роботи місцевого художника І. О. Плиса, який особисто знав відомого діяча й чимало зробив для увічнення пам'яті про нього.

Замовчування або вилучення з трагічної української історії яскравих особистостей починається не з провінційних населених пунктів. Відповідний сигнал дає влада. Так, 25 січня 2022 року виповнилося 150 років з дня народження Миколи Скрипника, але його прізвища не було в постанові Верховної Ради України “Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022—2023 роках”. У списку осіб, що підпадають під закон про декомунізацію, складений УНП, прізвище Скрипника відсутнє, бо він, очевидно, потрапив під виняток у законі: “крім осіб, діяльність яких була значною мірою пов'язана з розвитком української науки і культури”.

Тому, на моє переконання, цю постать треба шанувати так само, як і багатьох інших діячів нашої держави, що працювали за часів диктаторського режиму. Хіба можна уявити українізацію 1920—1930-х років без імені Скрипника? Звісно, ні. Нагадаю, що саме він у 1928 році затвердив ухвалений науковцями в Харкові проект, який назвали “правом писемності Скрипника” або “скрипниківкою”. Прикро, що нашадки забувають такі імена!..

Василь ВЕЛЬМОЖКО,
член Національної спілки
краєзнавців України, м. Одеса

Повернення в пам'яті й слові

11 січня відзначається 135-та річниця з дня народження талановитої української письменниці Галини Журби (Домбровської), яку Євген Маланюк назвав представницею “жіночої мужности” в українській літературі. Життєвий шлях письменниці був пов'язаний і з Одесою: саме в нашому місті в 1908 році вона навчалась на Вищих жіночих курсах і випустила свою першу збірку “З життя”.

Чикаленка. Отримавши схвальні рецензії, передав твори до друкарні своєї тещі Софії Христо.

Невдовзі (власним коштом) вийшла друком перша збірка оповідань Галини Журби “З життя”, в основу яких лягли спостереження авторки. І. Липа, рецензуючи збірку, відзначив гарну мову та вміння письменниці компонувати. Один із примірників книжечки можна почитати в Одеській національній науковій бібліотеці. Там же зберігається і № 5 часопису “Українська хата” за 1909 рік з рецензією Івана Липи. Саме через Андрія Ніковського Журба починає співпрацю з “Українською хатою”, на сторінках якої з'явилось оповідання з циклу “Цвітучий сад”.

У січні 1912 року, після появи оповідання “Коняка”, весь наклад “Української хати” було конфісковано. У листі до авторки Андрій Ніковський похвалив молододу письменниці за це оповідання: “Вона (“Коняка”. — В. В.) не тільки по-мистецьки написана, — вона сміла, революційна. Цензор не міг поступити інакше. Будучи цензором, я зробив би те саме”.

Саме в цей час Галина Журба залишає Одесу і переїздить до Києва, де живе майже без перерви до червня 1920 року, до моменту відступу польських та українських військ. Серед причин, через які молода письменниця покинула Одесу, — зокрема, закриття Одеської “Просвіти”, внаслідок чого до Києва виїхав Андрій Ніковський, якому Євген Чикаленко запропонував тимчасово очолити газету “Рада”.

У 1912—1917 рр. Галина Дом-

бровська працювала у виданні “Нова рада” і “Київська газета”. Після революції 1917-го — в секретаріаті польських справ при Центральній Раді в Києві як перекладачка. У 1920 році виїздить спочатку до Варшави, згодом — у Тарнів, де до 1922-го працює референтом у справах преси при Міністерстві закордонних справ УНР. Пізніше потрапляє в Рівне, де до січня 1923-го була сестрою милосердя в одному зі шпиталів, а до 1 листопада того ж року — бібліотекаркою в сеймику. У березні 1924 року переїхала до Здолбунова, де була вимушена давати приватні уроки та отримувала літературну стипендію від Українського громадського комітету (Прага). Брала активну участь у роботі Здолбувської “Просвіти”, яку заснував і деякий час очолював її чоловік Антон Нивинський.

У 1925 році родину Нивинських спіткали тяжкі випробування: Галину Журбу та її чоловіка заарештувала польська поліція після наклепу за звинуваченням у приналежності до КПЗУ. На це письменниця заявила, що до цієї партії не належить, а є українською патріоткою, прагненням якої “є освідомлення мас, що вони є українцями, і спрямування їх до утворення в майбутньому незалежної української держави”. Врешті слідство припинило, але подружжя опинилося під наглядом поліції.

Переслідувана польською владою за національно-патріотичну діяльність, у 1933 році родина Нивинських була змушена переїхати до Львова. Саме тут з'явився друком великий прозо-

вий твір Галини Журби “Зорі світ заповідають” (перша частина, в якій йдеться про трагедію волинського села на тлі Першої світової війни, з епопеї “Хроніка одного села”). Як згадувала письменниця Оксана Керч, вихід книг “Революція іде” (другої та третьої частин цієї епопеї про період національно-визвольних змагань 1917—1921 років на Волині. — В. В.) став значною подією в літературному житті Львова: “Без перебільшення можна назвати Галину Журбу провісницею процесів, що починали добу культурного відродження й одночасно добу кривавої московської розправи з нашою культурою”.

Цікава деталь: у радянській Україні Наталя Ужвій дебютувала в кіно у пропагандистському фільмі “П. К. П.” (“Пілуудський купів Петлюру”), де зіграла роль “шпигунки Дефензиви” (польської розвідки) Галини Домбровської. У польському таборі для репатріантів з України справді була Галина Журба, от тільки займалася там не вербуванням шпигунів, як у фільмі, а написанням книг про Українську революцію.

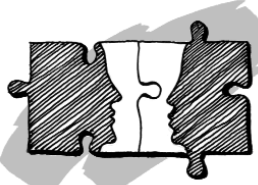
Роки Другої світової війни позначаються і на долі родини Нивинських. При наближенні Червоної армії до Львова вони перебираються до Варшави, де мешкає сестра Галини. У 1947 році Галина Журба хоронить свого

чоловіка. Побуюючись арешту, за словами Оксани Керч, Галина, “вдаючи із себе несповна розуму жebraчку”, була змушена перейти “п'ять кордонів з ціпком у руці й торбою рукописів на плечах, щоб опинитися на волі”.

Після тяжких поневірянь письменниця потрапляє до США, де продовжує літературну працю. Деякі факти з її життя відкриває у своїх спогадах Володимир Біляв, який познайомився з нею влітку 1954 р. у Філадельфії. Там, “в скромному помешканні над крамницею книжок і сувенірів “Базар” стара письменниця доживала свого віку”. Саме тут вона працювала над новими творами, приймала гостей, серед яких були Остап і Марта Тарнавські, Іван та Олена Коровицькі, подружжя Оксана Керч і Володимир Куліш, польський поет Юзеф Лободовський. Вона була серед засновників Об'єднання українських письменників “Слово” (Нью-Йорк). Виходять друком автобіографічна повість “Далекий світ” (1955) та роман “Тодір Сокір” (1957), чимало оповідань, статей, спогадів. Серед українців у діаспорі 1950—1970 років Галину Журбу читали чи не найбільше.

Померла письменниця у Філадельфії на 91-му році життя в ніч на 9 квітня 1979 р. Похована на цвинтарі в Савт-Бавнд-Бруку. На її могилі поставлено символічний пам'ятник у вигляді книги, на якому викарбувано: “Далекий світ. Галина Журба. Письменниця. 1888—1979”.

Десять років тому, напередодні святкування 125-річчя видатної землячки, Теплицька районна влада Вінницької області започаткувала щорічну літературну премію імені Галини Журби за поширення української національної ідеї у світі засобами художнього слова і культури. Останнім часом в Україні видано її твори “Дектор Качіоні” і “Далекий світ”. Після довгих років вимушеного замовчування Галина Журба повертається у слові й пам'яті на рідну землю.

Під ворожими громами та блискавками Чим дивувала енкаведистів і чим лякала гестапівців "Просвіта" воєнного часу

Василь ГУБАРЕЦЬ,
заслужений журналіст України,
член НСПУ

Свою всепроникливістю, високим інтелектуальним рівнем, винахідливістю просвітняки приємно вражали не тільки тих, хто начебто прийшов як "визволитель", а й по-справжньому дивували одвічних ворогів-агентів сталінських енкаведистів. Свідчення цьому — і спогади учасників далеких подій, і позовклі сторінки радянських архівних документів. Один із них під позначкою "Цілком таємно", датований 12 травня 1943 року, є нічим іншим, як детально виписаною доповідною наркома держбезпеки УРСР С. Савченка начальникові Українського штабу партизанського руху Т. Строкачу про діяльність групи українських націоналістів у Харкові, очолюваної Володимиром Доленком.

Хто ж ця людина (за визначенням наркомівської доповідної, "давній запеклий український націоналіст"), яка в час німецької окупації міста винесла на собі тягар об'єднаних зусиль патріотів для спротиву ворогу? У Харкові Володимира Доленка знали давно: Слобожанщина — його батьківщина, він тут народився, вивчився на юриста в університеті і працював адвокатом у селянських справах, захищавши людей із народу. Ще в молоді роки дружба і співробітництво з Миколою Міхновським, основоположником українського самостійництва, вплинули на формування його світоглядних позицій.

Харків'яни бачили й чули Доленка в горнілі революційних подій 1917 року, де він виступав одним з організаторів місцевого самоврядування, редагував газету "Рідне слово", обирався повноважним представником міста до Центральної Ради в Києві. В подальші роки національно-визвольних змагань Доленко був активним членом Українського національного комітету в Харкові, головою політичної комісії Слобожанської ради, а ще організатором Української радикально-демократичної партії. Однак військова інтервенція радянської Росії й окупація Харкова в 1919 році змусили його застосувати інші способи боротьби: працюючи офіційно в колегії адвокатів, він став керівником Харківського підпільного центру — нелегальної антибільшовицької організації, об'єднавши навколо себе групу національно свідомих українців. У характері цієї людини було багато щирої любові й відданості рідній нації і не менше лютой ненависті до споконвічних ворогів — московитських загартників. Більшовицьким нишпоркам вдалось шось пронохати, і Доленко опинився в'язниці. Допомогло його адвокатське вміння захищатися: провини не було доведено.

Через якийсь час Володимир Доленко очолив підпільну Українську мужику (селянську) партію й активно взявся за її розбудову. Діячі партії вважали, що саме завдяки селянству, яке чинило запеклий опір окупаційній владі, можна було повалити більшовицький режим методами політичної боротьби і відновити Українську Народну Республіку. Та

Завжди, а особливо у важкі часи, надійними помічниками й оборонцями для українців ставали організації "Просвіти" зі своїми провідниками. Найкраще відчували це харків'яни в Другу світову війну, коли в окупованому німцями місті майже два роки активно й багатогранно діяла, допомагала людям виживати, підносила національну свідомість розгалужена мережа просвітняких структур.

чекістам знову вдалось дізнатися про підпільників, і весь провід партії, й велику кількість активістів було заарештовано (керівництво вислали на Соловки, а інших — в середньоазіатські та уральські табори). Під час процесу у справі "Спілки визволення України" більшовицькі судді з прокурорами згадали й про селянську партію, і всі її провідники (заочно і додатково) дістали нові терміни ув'язнення. Доленку як голові оголошили вирок: 10 років.

Відбувши термін ув'язнення і з'явившись у Харкові ще до окупації міста німцями, він почав збирати навколо себе багатьох однодумців, спільно обговорювати, що і коли треба робити надалі. Ось як це звучить в енкаведистській доповідній: "Коло старих зв'язків висунуло фігуру Доленка як керівника українських націоналістів м. Харкова. Приступивши в умовах окупації Харкова до організації української націоналістичної громадськості, Доленко з самого початку діяв дуже обережно й обачливо. Не в приклад львівським, а потім київським націоналістам, Доленко

Василь Дубровський

напівофіційно створює в якості організуючого центру не центральну раду, а так званий "Громадський комітет".

У цьому наркомівському донесенні дуже чітко подано не лише характеристику і зміст діяльності Доленка, а й структуру комітету, названо прізвища його керівного складу, у подробицях викладено методи прийому в організацію, де, коли і з якою метою комітет засідав. Далі 25-сторінковий документ радянської розвідки повідомляє так: "Легальні зібрання відбувалися в будинку "Національної культури" і були досить багатолюдними. Збиралося до 100 і більше осіб. Офіційно оголошувалось, що це збори "Просвіти".

За всіма ознаками, такі та всі інші дані для доповідної міг зібрати і передати дуже досвідчений агент радянської розвідки, якому, очевидно, вдалось проникнути в ряди комітету, а може, навіть у керівну верхівку. Деякі публікації називають його ім'я: Кіндрат Полуведько, стверджуючи, що "під час організації "Просвіти" кадровий радянський розвідник К. Полуведько, який офіційно працював у мис-

кій управі Харкова, передавав німецьким властям списки людей, відданих ідеї самостійної України".

Своїм господарям-чекістам пересилав набагато більше: окрім списків, очевидно, розмови у вузькому колі, настрої, плани "Громадського комітету".

Згадає про нього у своєму "Шоденнику" воєнного часу і письменник Аркадій Любченко, який у роки окупації працював у харківській газеті "Нова Україна": "...в міській управі заарештовано секретаря управи Полуведька (він колись за Скрипника був секретарем комісії з українізації)". Серед 26 найактивніших членів "Громадського комітету" у доповідній наркома держбезпеки ця особа посідає 9-те місце і характеризується як викладач німецької мови, котрий після вступу Червоної армії в західні області певний час працював у Львівському сільськогосподарському інституті...

Німецьке командування заарештувало Полуведька десь на початку 1942-го. А хто ж тоді постачав інформацію радянській розвідці аж до травня наступного року (доповідна датована 12 травня)?.. Можна висловити здогад, що у середовищі харківських патріотів-націоналістів енкаведисти мали ще якісь джерела дуже точної інформації, щоб так впевнено і в такому обсязі оперувати нею за три місяці до звільнення міста від окупантів.

У руках радянської розвідки опинилися не лише програмні й тактичні настанови "Громадського комітету", а й дані про те, що його існування не було офіційно дозволено німецькою владою, яка згодом заборонила проводити будь-які зібрання активістів цієї організації. Передбачаючи такий хід подій, Володимир Доленко разом з однодумцями ще в перші дні окупації взявся за налагодження діяльності "Просвіти". За його керівництва формувалася керівний склад, підбиралися люди, які могли забезпечити важливі ділянки роботи, розроблялася програма і конкретні плани. Тому природно, коли "Громадський комітет" перестав існувати, його функції абсолютно в усьому перебрала на себе "Просвіта".

Німцям була добре відома заборона "Просвіти" більшовицькою владою, і вони з початком окупації досить поблажливо сприймали відновлення діяльності її організації. Тривало це до тієї пори, аж поки не ставало відомо про державно-самостійницьке прагнення просвіт'ян, які в Харкові переважно спиралися на рекомендації й поради досвідченого політика Володимира Доленка. Ті поради чітко зафіксовані в документі радянської розвідувальної служби: "Доленко в своїх виступах підкреслював: "Українцям необхідно навчитися по-державницьки мислити і по-державницьки вирішувати всі питання. Треба дипломатично, по-сзүйтськи, обдумано і навіть підступно, зціпивши зуби, діяти в

інтересах українського народу". Доленко в своїй практичній роботі виявляв особливу обережність до політики німців на Україні і рекомендував своїм однодумцям: "Терпіти, не налаштувати німців проти себе, але в той же час побільше виривати прав".

Очевидно, саме такі настанови, зважений підхід дали змогу харківській "Просвіті" періоду Другої світової війни легально розпочати свою діяльність, гуртуючи навколо себе все більше і більше людей. За рекомендацією Доленка головою ради "Просвіти" обрано його найближчого соратника професора історії Василя Дубровського, якого знали як відомого фахівця музейної справи, перекладача з тюркських мов, захисника пам'яток культури України. У 30-х роках його було схоплено і відправлено в концтабір за традиційно вигаданими звинуваченнями в контрреволюційній і антирадянській діяльності". Повернувшись із заслання до Харкова лише напередодні війни з німцями, Дубровський швидко здружився з Доленком, став його правою рукою: разом міркували над майбутнім, формували "Громадський комітет", а паралельно планували й організували "Просвіту".

Якщо у "Громадському комітеті" були створені відділи (народної освіти, промислової, торговельної, кооперативної, сільськогосподарської, технічної та низка інших), то в "Просвіті" існували комісії: правничка, науково-філософська, видавничка, соціального забезпечення, шкільна, історична, фінансово-господарська, мистецька, кооперативна, промислово-індустріальна, церковно-богословська. Через ці комісії, різноманітні гуртки, організації української молоді та жінок-українок здійснювалася вся робота "Просвіти" в умовах німецької окупації.

Вже одні назви комісій визначили їхню спрямованість й основну сферу шоденних турбот. Василь Дубровський сам очолював правничу комісію, до якої постійно зверталися не лише харків'яни, а й мешканці навколишніх сіл та містечок. Від цієї просвітнянської структури люди отримували моральну і ділову підтримку через юридичні поради щодо ставлення до німецьких законів, а здебільшого — правові рекомендації в земельних справах. Особливо відповідальною і вкрай важливою для багатьох мешканців Харкова стала комісія соціального забезпечення. Очолювана заступницею голови ради "Просвіти" Зоєю Сапицькою, вона діяла спільно з профільними адміністративними органами, дбаючи про влаштування людей на роботу, допомагаючи їм у господарстві, в організації конкретної справи. Ця комісія мала завдання відшукувати сім'ї, які залишилися без годувальників через криваві репресії більшовицької влади, забезпечувати їх найнеобхіднішим: продуктами, ма-

Володимир Доленко

теріальною допомогою, сприянням в облаштуванні житла.

На принципах самопомогі у важкі часи воєнного лихоліття (здебільшого забезпечення харчами, одягом, паливом, грішми) працювали також фінансово-господарська, кооперативна, промислово-індустріальна комісії, хоча всі вони мали ще й інші важливі обов'язки. Суто просвітницьку роботу виконували історична, шкільна, видавничка, науково-філософська, мистецька комісії. Досить діяльно виявилась шкільна комісія, якою керував професор педагогіки Олександр Попов, людина авторитетна й шанована в освітянських колах. Практично всі його пропозиції, рекомендації й побажання активно підтримував і здійснював завідувач відділу народної освіти міської управи Петро Дрига. Вони спільно підбирали і висували керівниками шкіл досвідчених, перевічених у роботі вчителів-патріотів, які забезпечували навчання дітей рідною мовою, а не мовою окупанта, подавали історичні знання про Україну об'єктивно й правдиво, відкидаючи імперсько-більшовицькі брехливі тлумачення. Цікаво було організовано школу-курси для підлітків, після закінчення якої майже всіх учнів перевели одразу до агрономічної школи.

Комісія у видавничих справах, що працювала під керівництвом професора Дмитра Солов'я, зуміла оперативно налагодити роботу невеликого видавництва "Українська книжка", випускаючи просвітнянські брошури, навчальну літературу для шкільних потреб. Не маючи власного періодичного органу, комісія зуміла добитися свого впливу на газету "Нова Україна", в якій тоді працювали письменники Олекса Варавва, Аркадій Любченко, Анатоль Гак, Олександр Вертенченко, історик Олександр Оглоблин. Важливу роль при цьому відіграв Володимир Доленко, гостро критикуючи зміст і форму публікацій газети, що змусило редакцію звернутися в "Просвіту" з проханням рекомендувати ("Новій Україні") професійних авторів, які могли б пожавити висвітлення на її сторінках важливих питань, у тому числі й просвітнянських.

Масові заходи успішно організувала мистецька комісія,

створивши театральний, хореографічний, вокальний гуртки, члени яких постійно брали участь у народних святкуваннях, відзначенні Різдва, пасхальних днів, у концертах для населення. Ця ж комісія відповідала за проведення мистецько-політичних виставок, залучення міської молоді до театральних дійств. Дуже повчальною і послідовною була робота церковно-богословської комісії, яка просвітнянські заходи координувала з Єпархіальним управлінням. Ще “Громадський комітет” змусив керуючого харківською і полтавською єпархіями визнати автокефалію української церкви, а член “Просвіти” отець Васківський розширив і поглибив її вплив на населення. Будучи керівником церковно-богословської комісії і маючи помічниками таких авторитетних людей, як Потієнко, Єгерський, Червінський, Лебединський, отець Васківський, а отже, й “Просвіта”, сприймалися вірянами дуже тепло, оскільки церковні проповіді були завжди заземлені, близькі й зрозумілі людям.

Радянські розвідники чітко визначили і зуміли передати донесення через лінію фронту, яка проходила десь поблизу м. Калача Воронежської області, що “діяльність “Просвіти” загалом і кожної комісії зокрема перебували під безпосереднім керівництвом Доленка та його найближчих помічників (називаються імена професорів Василя Дубровського, Олександра Попова, Дмитра Солов’я, Бориса Порай-Кошиця, дочки священника Зої Сапицької)... Доленко завів такий порядок, що після кожного засідання голова комісії зобов’язаний був з’являтися до нього для інформачії і затвердження рішень, прийнятих комісією”. Голова міської управи О. Крамаренко (виявлений і розстріляний гестапо як радянський агент) разом зі своїм оточенням в’їдливо називали “Просвіту” обкомом партії, а Володимира Доленка – секретарем обкому. Не випадково й прихильники міського голови і доносили в гестапо на Доленка як про “підбурювача і керівника петлюрівсько-самостійницької організації з більшовицькою методологією”, який начебто готує повстання проти німців.

Хоча окупанти робили вигляд, що не звертають уваги на ці нашіптування, все ж гестапо уважно придивлялося до діяльності “Просвіти”, яка швидко завойовувала авторитет, зростала кількісно: її членами стали майже 600 осіб. Харківський просвітнянський центр спеціально відряджав своїх інструкторів у райцентри та великі селища для створення і розгортання діяльності осередків “Просвіти”. У різних формах (хори, гуртки, просвітнянські клуби) вони з’явилися і почали діяти в Богодухові, Валках, Вовчанську, Дворічному, Куп’янську, а також Охтирці, що перед війною адміністративно відійшла до Сумської області.

Не від доброго життя і не з великої любові до української культури й освіти доводилось німцям все це терпіти. Якщо сталінських енкаведистів харківська “Просвіта” дивувала своїм умінням швидко відроджуватись, кількісною згуртованістю і націленістю на конкретну корисну справу, то гітлерівських гестапівців явно лякала прагненням до державного самостійництва, політизацією усіх сфер окупаційного життя. Німецький режим висловив незадоволення з

приводу шанування “Просвітою” пам’яті Симона Петлюри, оскільки той, мовляв, виступав проти присутності в Україні кайзерівських військ у 1918 році.

Іншого разу на підготовлену просвітнянськими активістами виставку “Україна під більшовицьким ярмом” було накладено піврічну заборону. Лише згодом, після багатьох прохань професора Василя Дубровського, прискіпливих переглядів експонатів та зміни назви на “Геть більшовизм!” німецька влада дала дозвіл на проведення виставки, яка мала широкий резонанс. Про неї в післявоєнний час поет і журналіст Богдан Кравців так написав в “Енциклопедії українознавства”: “Багатогранну діяльність (на основі самопомогі, гол. харч.) у 1941–1943 рр. розвинула “Просвіта” у Харкові з В. Дубровським на чолі, навколо якої скупилось все українське громадсько-суспільне життя. Вона серед іншого влаштувала успішно виставку “Геть більшовизм!”, з експонатами і документами радянського терору”.

Гестапівські документи тієї пори дедалі частіше фіксували далеко не в усьому прийнятну для німецьких властей діяльність харківських просвітнян: побиювалися не тільки впливу “Просвіти”, а й її намагання і вміння обходити наглядні рога поліції безпеки та охоронних служб. І все ж на організаторів окупанти мали таємні досє, отримуючи з різних джерел досить точні й об’єктивні дані. Скажімо, про Володимира Доленка знали і нотували у своїх матеріалах те, як він у вузькому колі висловлювався щодо існування об’єднання “Просвіта”, метою якого була “не тільки боротьба з більшовизмом і підтримка німецьких збройних сил до перемоги, а й боротьба проти німців для усунення німецького впливу”. Насторожувало гестапо і сказане українським патріотом в іншому місці, де “Доленко недвозначно говорив, що вже тепер необхідно створювати склади озброєння і боєприпасів”.

Подібні відомості німці збирали і щодо інших українських патріотів, зокрема, керівного ядра “Просвіти” – професорів Василя Дубровського, Олександра Попова, Дмитра Солов’я... Здогадуючись про це, просвітняни за складних умов постійного нагляду, під громами і блискавками окупаційного контролю, намагалися в усьому діяти обережно, лавірувати між дозволеним і потрібним українській справі, допомагати людям, які опинилися в окупації. Все важче і складніше доводиться жити і працювати, обравши за мету незалежність і позбавлення чужинських впливів. Вже з весни 1942 року окупанти шаленіють, розпочавши арешти націоналістів-самостійників і, зокрема, просвітнян у різних українських містах: у Краматорську схопили 10 активістів, у Маріуполі – голову “Просвіти” Ірія, у Дніпропетровську – 15 найактивніших осіб. Харківська “Просвіта”, використовуючи легальні можливості, проіснувала до кінця німецької окупації.

Володимир Доленко, рятуючи українських патріотів від неминучої загибелі в умовах радянщини, чітко спланував і через надійних людей у різних організаціях та владних німецьких структурах добився виїзду на еміграцію всіх, хто бажав, з числа місцевих інтелектуалів і політиків.

“Елегантність гордої пошти і душевних пристрастей краса...”

Олена ЛОГНОВА, молодша наукова співробітниця Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка

“Для мене і в минулому, і зараз моя літературна робота дуже потрібна. У минулому вона була потрібна, щоб утверджувати ідеали, наші прагнення нашого народу, нашу мову, нашу душу, нашу духовність, постійно і кожному окремо, і всім разом. Зазіхали на нашу душу різні люди, люді, різні теоретики і практики, всі-ві були проти нас. Так і треба було проявляти якусь активність, плекати мову, проповідувати національні ідеали... Одним словом, заявляти постійно і всюди, що ми є на світі. А це література дуже успішно робить. Звичайно, коли ми станемо міцно на ноги, тоді вже можна буде думати про якусь чисту літературу, про якусь мистецтво для мистецтва і таке інше. А поки що треба робити і чорнову роботу”, – запевняв Михайло Григорович Івасюк в інтерв’ю Парасковії Нечаєвій (передача “Лицар слова” Чернівецького обласного державного телебачення, 1992 р., режисер Парасковія Нечаєва).

Напередодні 106-ї річниці від дня народження Михайла Івасюка до Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка завітали заступниці голови Чернівецької обласної військової державної адміністрації Юлія Грицьку-Андрієш, донька письменника Оксана Івасюк з чоловіком Віктором Павлюком, Оксана Ахтеміччук, Марія Довгань, Валентина Чолкан, Алла Антофійчук, підопічні відділення денного перебування комунальної установи “Турбота” разом з Оленою Кошурбою, студенти філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, щоб шанувати пам’ять прогресивного українця, “інтелігента з мужицькими руками”, запалити свічу пам’яті, принести квіти до меморіальної дошки письменнику.

Також родина М. Г. Івасюка, його учні, інтелігенція краю, співробітники Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка відвідали

могили Михайла Григоровича та Софії Іванівни Івасюків, віддали земну шану видатним постатям сучасності.

У проєкті “Знайомство зблизка з найвідомішими учнями Михайла Івасюка” мали нагоду послухати спогади про студентські роки поета, журналіста, лауреата літературно-мистецької премії імені Дмитра Загула Михайла Солончука з Черкащини. У передмові до книги Михайла Солончука “З орлиних верховин” професор Богдан Мельничук натхненний писав: “Михайлові Солончукові таки вдається сказати своє слово про вже визнаних буковинських людей, вміє пізнавати оцінювати талант, завдяки натхненній праці... Не забулися поетові й роки, прожиті в місті над Прутом, дні, а може, тижні й місяці, проведені в мандрюваннях по Буковині, надто в її передгірні й гірські терени, без чого, здається мені, не було б цієї книжки”.

Звучало поетичне слово Михайла Солончука, зворушливі спогади про наставника, студентські часи з філософськими краплянками, з намистинками гумору. Михайло Васильович оповідав: “Мені важко сьогодні пригадати перше заняття, яке проводив у нас Михайло Григорович, але запам’яталася завжди підвищена увага студентів до його заняття. Статечний, розсудливо-серйозний, високий, стрункий, із виразними рисами обличчя, світилася сивина на трохи довшому, як для його віку, волоссі, він шов коридором філологічного факультету повільно, ледь у задумі. Говорив спокійним, впевненим у значущості мовленого голосом. Ніби аж розтягував кожен фразу, вслухаючись у тишу. І в такій тиші з великим інтересом ми, студенти, слухали Михайла Григоровича. Надто соромно перед ним було чогось не вивчити. Вражала його інтелігентність, елегантність. Чув від деяких дівчат-однокурсниць, що вони були просто закохані у викладача.

На аркуші контрольної студента, який не вивчив як годиться завдання, Михайло Григорович великими літерами, розмашисто писав: “Убоство”. Слово означає матеріальну незабезпеченість, нестатки, а в переносному

значенні – бідність змісту.

Відомо, що Михайло Григорович добре знав українську, а також іноземну літературу. Міг читати в оригіналі французькою, румунською, польською. Але своїх знань іноземних мов ніколи не демонстрував. Єдиний раз, пригадую, на його парі студентки попросили прочитати напам’ять щось латинською мовою. І тоді ми почули в оригіналі Овідія. Читав він “Метаморфози”, “Любовні елегії”, чи щось інше, не знаю, але це був захоплюючий урок. Легкість і гнучкість овідієвого стилю, що віртуозно передав Михайло Григорович, дуже відрізняв латинську мову, яку ми вивчали, від тої, яку почули з уст нашого викладача”.

Напередодні дня народження письменника, науковця, фольклориста, педагога Михайла Григоровича Івасюка (1917–1995) щорічно відбувається конкурс читців поезії з ініціативи Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка спільно з Чернівецькою обласною бібліотекою для дітей. У 2023 році взяли участь понад сто учасників у двох вікових категоріях. Талановита, натхненна 9-річна Вікторія Іліка, учениця 4-го класу ліцею № 5 “Оріяна”, переможниця XVIII та XIX конкурсів читців поезії, зворушила присутніх гостей виконанням поезії Михайла Івасюка “Кому повім печаль свою”.

Лунала й музика. Лілія Холоменюк, талановита піаністка, заслужена артистка, солістка Чернівецької обласної філармонії ім. Д. Гнатюка подарувала усім присутнім “Осіньну картинку” Володимира Івасюка та “Заколисьну” Василя Барвінського.

Мовили слово про Михайла Григоровича, як неординарну особистість і талановитого письменника, мудрого викладача і патріота, Наталя Мороз, в. о. директора Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка, Володимир Антофійчук, професор, доктор філологічних наук ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Марія Ткачук, Василь Гора.

І лунала “Червона рута” Володимира Івасюка під акомпанемент на цифровому піано Софії Горівчук.

“Микола Леонтович, мабуть, не сподівався, що ця перлина народного мелосу облетить увесь світ”.

“Щедрик” над Дніпром

У Національній філармонії України в перший (за новоюліанським календарем) Святвечір із триумфом відбувся концерт “Гай, Рождество!” Це реконструкція, присвячена 100-річчю латиноамериканської прем’єри “Щедрика”.

Різдвяно-новорічні американські листівки на сюжет “Щедрика”

Алла КОБИНЕЦЬ
Світлина авторки

Світлове Різдво

Свято народження Сина Божого зближує християн усього світу. У переддень Різдва, 24 грудня року, що минув, у Національній філармонії України відбувся концерт “Гай, Рождество!” – академічна хорова капела Українського радіо здійснила “пісенний екскурс” у далекий 1922 рік, відтворивши воістину легендарний концерт Українського національного хору під керівництвом Олександра Кошиця, що прозвучав у знаменитому нью-йоркському Карнегі Голі в жовтні. Саме ця дата вважається світовою прем’єрою “Щедрика” Миколи Леонтовича.

Потім хористи разом із О. Кошицем два роки гастролювали західною півкулею, вражаючи неповторним співом країни Північної та Південної Америки.

У Києві концерт-реконструкцію здійснила Академічна хорова капела Українського радіо під орудою художньої керівниці та головної диригентки Юлії Ткач.

Надихнула на цей концерт історикиня, засновниця Інституту Леонтовича Тіна Пересунько. До речі, вже є теле- та радіоверсія цього концерту.

Таким чином Україна долучилася до світового віншування Різдва – одного з найбільших та найсвітліших християнських свят.

Творець “Щедрика”

Створюючи свій музичний шедевр, український композитор, учитель, громадський діяч Микола Леонтович, мабуть, не сподівався, що ця перлина народного мелосу облетить увесь світ. Хорові мініатюри, в яких Микола Леонтович був неперевершеним майстром, співають не одне покоління. “Женчикок-бренчикок”, “Дударик”, “Із-за гори сніжок летить” та багато інших стали шедеврами.

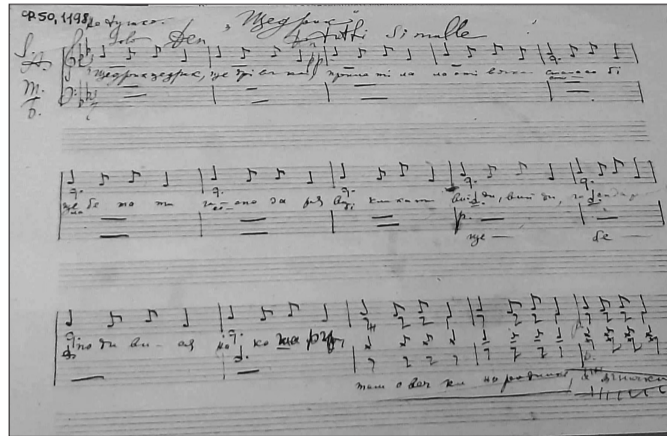
“Щедрик” має українське фольклорне “коріння”. Дослідники творчості М. Леонтовича стверджують, що над цим шедевром композитор працював не один рік. У 1901 році він надав перший варіант, а потім досить багато часу віддавав на редагування.

29 грудня 1916 року “Щедрик” уперше був виконаний в Києві студентським хором університету Святого Володимира під час різдвяного концерту в залі Купецького зібрання (нині – Національна філармонія України). Але п’ятий, остаточний варіант пісні побачив світ у 1919 році. Випурхнувши з рук великого майстра, “Щедрик” став уособленням Різдва і тієї вселенської радості, пов’язаної із народженням Спасителя, Ісуса Христа.

А в 1936 році американський композитор Петро Вільговський, який мав українське походження, здійснив англомовний варіант щедрівки “Carol of the Bells” (carol з англійської – колядка). Цей текст нині відомий у всіх англомовних країнах. “Carol of the Bells” звучала, зокрема, у зарубіжних фільмах “Санта Клаус”, “Один вдома”, “У дзеркала два обличчя”, “Міцний горішок-2” та низці серіалів.

Так про що ж “Щедрик”? Про “картинку” із українського побуту, вплетену в мелодію та прості слова:

*Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щebetати,
Господаря викликати.*

Рукопис “Щедрика” Миколи Леонтовича (Інститут рукопису НБУВ)

Життя Миколи Леонтовича у 44-річному віці трагічно урвалося від кулі чекіста Грищенка, який убив його в батьківській хаті в селі Марківка на Вінниччині 23 січня 1921 року. Він пограбував родину, виніс навіть чоботи композитора. Деякі джерела повідомляють, що так ЧК проводило зачистку вірян української автокефальної церкви, а Леонтович був членом Синоду. Таємниця загибелі та ім’я убивці композитора стали відомі лише в 1990-х роках.

“Щедрик” через століття... крокує Києвом

У рамках “культурної дипломатії” сто років тому очільник Директорії та війська Української Народної Республіки Симон Петлюра розпорядився відкрити за кордоном “український дипломатичний фронт”, і зокрема на хорову капелу О. Кошиця поклав велику місію: нести у світ українську культуру, у піснях розповісти про Україну і шукати міжнародного визнання, просити військової допомоги, підтримки у боротьбі з большевиками. Початок великому вояжу хористів було покладено в Станіславові (нині Івано-Франківськ), де капела виконала національний Гімн України, який, до речі, починався зі слів: “Вже воскресла України і слава, і воля...”.

Спочатку шлях лежав до Європи. Великий культурний резонанс був, зокрема, в Польщі,

Австрії, Франції, але політичної та економічної підтримки, на жаль, стікаюча кров’ю Україна в пору першої української революції не дочекалася. Відтак капела вирушила до Америки і, як стало зрозуміло пізніше, – назавжди.

І ось 5 жовтня 1922 року в Карнегі Голі капела під керівництвом О. Кошиця мала неймовірний успіх. Артисти планували “виспівати волю Україні”. Саме тоді у США уперше прозвучав “Щедрик” М. Леонтовича, який, власне, вирвався на волю й полетів у широкі світи.

Після гастролей у США хорова капела О. Кошиця виступала на теренах Північної та Південної Америки: дала протягом 1923–1924 років більше сотні концертів на сценах різних міст Мексики, Аргентини, Уругваю, Бразилії, Куби, мовою української пісні розповідаючи світу про український біль. З цієї нагоди латиноамериканський музичний критик Енріке Коельйо Нетто 23 вересня 1923 року так писав після прем’єри “Щедрика” у Ріо-де-Жанейро: “Співай, поневолена Україно! Рознось по світу голоси синів твоїх. Можливо, так отримаєш від душ, які ти призначаєш те, чого не здобули слези твоїх жінок і кров твоїх героїв. Співай, щоб дістати тобі Волю! Прийде Весна, якої ти чекаєш!”

І 100-літтю виступу капели в Південній Америці був присвячений концерт-реконструкція, що з успіхом пройшов у Колонній залі Національної філармонії України у Святвечір.

Тіна Пересунько, засновниця Інституту Леонтовича

Засновниця Інституту Леонтовича Тіна Пересунько, яка була ведучою того незвичайного музичного розвою, наголосила: “У концерті “Гай, Рождество!” нам вдалося відтворити 12 українських пісень з репертуару американських гастролей хору Олександра Кошиця. Хоча варто сказати, що в буклетах співаків налічувалося 80 різноманових українських творів. Важливо їх сьогодні повернути до репертуарного фонду України”.

Назва концерту “Гай, Рождество!” походить зі слів приспіву української колядки “Була вдовоюка”, яку разом із “Щедриком” виконувала капела О. Кошиця у своєму резонансному світовому турне протягом 1922–1924 років.

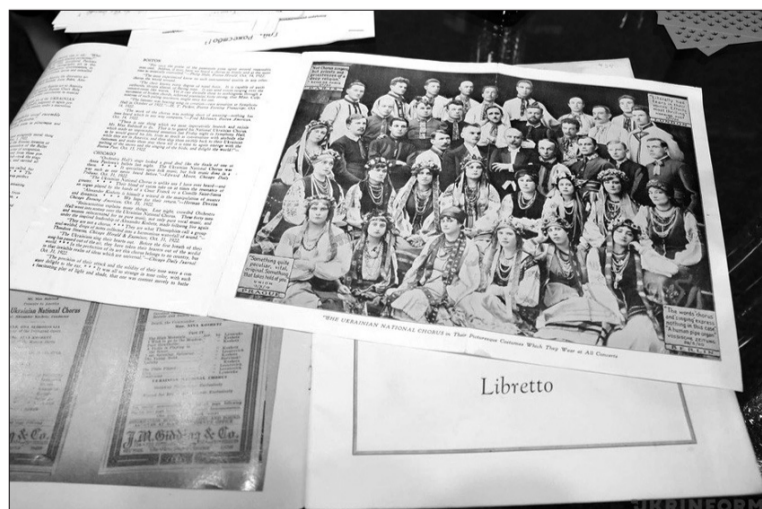
“Уперше через 100 років ми відтворили на українській сцені репертуар першого відділу прем’єрного концерту Українського Національного хору під орудою Олександра Кошиця в Карнегі Гол, який пройшов з триумфом у Нью-Йорку 5 жовтня 1922 року! Не весь репертуар, а лише перший відділ: сім пісень. Це канти “Страшний Суд”, “Почайській Божій Матері”, колядка “Була вдовоюка кінець села”, щедрівка “Ой там за горою”, веснянка “Ягіл, ягілочка”, щедрівка “Ой сивая тая зозуленька” та “Щедрик” Миколи Леонтовича. Звучали пісні в обробці Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Олександра Кошиця, Кирила Стеценка, Василя Ступницького”, – прокоментувала нашому виданню Тіна Пересунько. Зокрема, вона пропонує читачам повні тексти канти “Страшний Суд” та “Була вдовоюка кінець села”. Тож ми знайомимо із цими текстами Перший – кант “Страшний Суд”, який англійською в буклетах переклали “Doomsday”:

*Когда час приходит
Треба помирати
Хоч який богацтво
Треба покидати
Час година впливає
Страшний Суд ся
приближає.
Готуймося всі!..*

А ось чудова колядка “Була вдовоюка кінець села” в аранжуванні Олек-

Фрагмент виставки “Прийшли, заспівали, перемогли”, яка розгорнулася у філармонії, присвяченої триумфу української пісні за океаном століття тому

Каталог, який репрезентував хорову капелу О. Кошиця в Америці 100 літ тому

сандра Кошиця – “There Was a Widow”:

*Була вдовою в кінець села,
А мала вона три доньки.
Приспів: Гай, Рожество!*

*Гай, Рожество!
– Моє дитя, Настусейко,
Поїдь, поїдь на війноньку!..
Наперед війська не вибивайся,
Назад війська не ставайся!
Вона матінки не послухала,
Наперед війська виїхала.
Виїхала, викрикнула,
Шабелькою вимахнула!..*

Як бачимо, і сто років тому, і нині ми виборюємо собі право жити в незалежній від Москви країні, подалі від катівень руського міра.

Друге відділення концерту було не менш цікавим. Зокрема, слухачів вразила ніжна колоскова композитора Василя Барвінського “Ой, ходить сон” в обробці Олександра Кошиця, яка разом із “Щедриком” відкривала за океаном Україну.

Хористи капели, репрезенту-

У Колонному залі виступає Академічна хорова капела Українського радіо під орудою диригентки Юлії Ткач

ючи Україну, не могли бути осторожні тамтешньої культури, тому в її репертуарі з’явилася низка пі-

сень, народжених та облюбованих на американському континенті. І в Колонному залі філар-

монії прозвучали американська улюблениця – пісня Стівена Фостера “Oh, Susanna!” в аран-

жуванні Олександра Кошиця, а також мексиканська пісня “Regina” Мігеля де Техади.

Прикметно, що в рамках проекту – реконструкції концерту в Нью-Йорку 5 жовтня 1922 року – у фойє філармонії була розгорнута його складова: мандрівна освітня виставка “Прийшли, заспівали, перемогли”. Вона протягом січня-червня 2024 року буде експонуватися в десяти вишах України. Зокрема, у столиці її можна буде побачити в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національній музичній академії, Києво-Могилянській академії; також вона пройде у містах, з якими перетинається історія “Щедрика”, зокрема: Вінниці, Кам’янці-Подільському, Стрию, Полтаві, Черкасах.

І насамкінець: уперше на великій лаврській дзвінниці Національного заповідника “Киево-Печерська лавра” прозвучали варіації “Щедрика” у виконанні хорової капели Українського радіо.

Пісня, що лунає крізь віки

Леся СОЛОВЧУК

У грудні 2023 р., в час Різдва, відзначила 180-ліття Народна хорова капела “Дніпро” Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Історія одного з найстаріших хорів України міцно пов’язана з корифеями української музики, такими, як Микола Лисенко, Микола Леонтович, Яків Яциневич, Яків Калішевський, Порфирій Демущий та легендарний хоровий диригент і композитор Олександр Кошиць.

Особливо трепетне ставлення у хористів до “Щедрика” Миколи Леонтовича, що став чи не найвідомішим символом Різдва у світі. Бо саме студентський хор університету Святого Володимира вперше у грудні 1916 року виконав у Києві “Щедрик”.

На думку дослідниці “Щедрика” **Тіни Пересунько**, саме тоді Олександр Кошиць почав активно пропагувати в Києві програми з українськими колядками. Це підтверджують і фотографії хорового колективу, які зберігаються в Національній бібліотеці імені В. Вернадського, де в центрі між студентами можна впізнати і О. Кошиця.

“29 грудня 1916 року відбувся різдвяний концерт в залі Купецького зібрання (сучасна Національна філармонія), під час якого студентський хор Університету Святого Володимира під орудою Кошиця виконав вперше “Щедрик”, – зазначила Т. Пересунько.

За її словами, це була історич-

на місія університетського хору. Символічно, що його спадкоємиця – Народна хорова капела “Дніпро” – у 2021 році стала першим в Україні хором, який виконав першу англійську версію “Щедрика”.

“He Carol of the Bells, а пісня The blue bird – перша версія перекладу “Щедрика”. Тому це вже подвійна місія хору щодо виконання “Щедрика” – прем’єра в 1916 і у 2021-му прем’єра невідомої першої англійської версії. Думаю, капела виконає ще багато нового й цікавого, пов’язаного з історією “Щедрика”, – пояснила дослідниця.

Вітаючи з ювілеєм капелу, ректор КНУ **Володимир Бугров** наголосив, що виконана понад 100 років тому студентським хором щедрівка прославила на цілий світ і університет, і Україну.

“Щедрик” – це візитівка України. Невипадково на сьогодні ми подали заявку про внесення цієї пісні до нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. “Щедрик” – справжнє предствлення нашої незламності, нашого духу, нашої жажди до свободи і до перемоги”, – сказав В. Бугров.

Знаковим явищем української культури вважає капелу і мистецтвознавиця **Валентина Кузик**. За її словами, понад 100 років тому студентський хор слугував майданчиком для становлення української хорової традиції. Тут вважали за честь співати студенти, які згодом стали світочами української культури: Клімент Квітка, Борис Яновський, Левко Ревуцький.

Фото Анастасії Гнатюк

З часу свого заснування колектив пережив чимало переслідувань і тиску за свою проукраїнськість.

“Після виходу Емського указу 1876 року, спрямованого на витіснення української мови з культурної сфери, композитору Миколі Лисенку, який керував студентським хором, довелося вдаватися до хитрощів. Українські народні пісні він перекладав та видавав за іноземні. Той самий “Дощик-дощик” хористи продовжували співати... французькою”, – розповіла В. Кузик.

Протягом 180 років хор не переривав своєї діяльності, іноді через заборону української мови доводилось працювати і в підпіллі. Сьогодні капела продовжує виконувати свою місію, налагоджуючи культурну дипломатію в численних проєктах з іноземними колективами – з хорами з Польщі, Литви, Британії, Німеччини, Фран-

ції, Еквадору. До повномасштабного вторгнення хор активно гастролював та перемагав на міжнародних конкурсах.

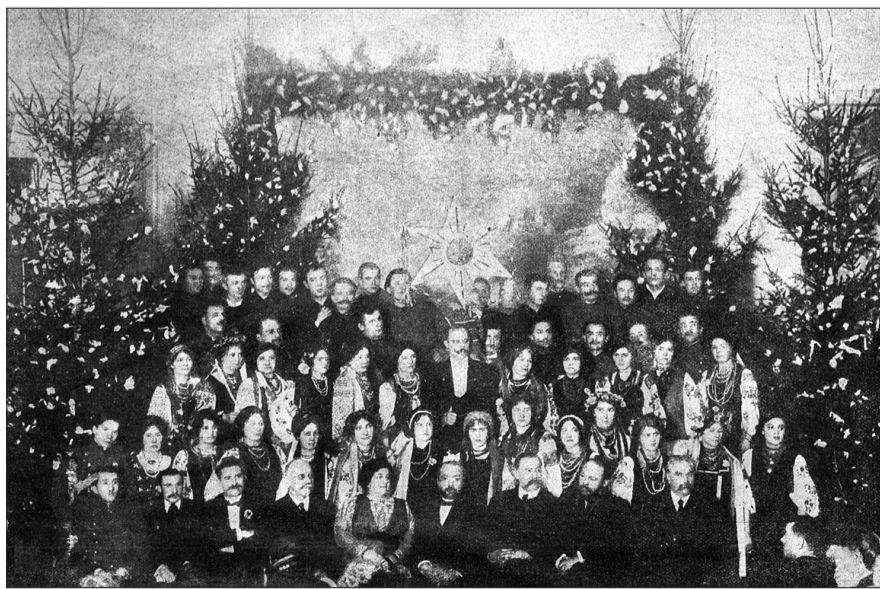
Підготували особливий подарунок до свого ювілею і самі хористи. 21 грудня в Національній музичній академії ім. П. І. Чайковського відбулась всеукраїнська прем’єра The Missa in Jazz Петера Шиндлера (Народна хорова капела “Дніпро”).

“В останні роки жанр джазової меси поступово зі стилістичного різновиду перетворюється в автономний жанр – зі своїми особливостями, при цьому зберігаючи значення духовних ідеалів у сучасній музиці. Яскравим прикладом цього явища є “Missa in Jazz” Шиндлера, надзвичайно цікава музично та насичена в емоційному плані”, – розповіла художня керівниця капели **Софія Трусенко**.

До свого ювілею капеляни підготували всеукраїнську прем’єру “Missa in jazz” Петера

Шиндлера. Унікальний твір, створений 15 років тому з використанням багатьох музичних стилів, набув великої популярності в Європі. В Україні Джазова меса прозвучала уперше. На концерті найстарішу в Україні капелу привітали ректор Володимир Бугров і наставники колективу. Окрім нинішньої художньої керівниці Софії Трусенко, “Дніпро” бажали творчої слави Ірина Душейко та Іван Павленко, які керували хором у 2009–2022 та 1976–2009 роках відповідно. Наприкінці свята прозвучав і легендарний “Щедрик” під керівництвом Маестро Івана Павленка. Легендарну щедрівку зал зустрів оваціями, як і на прем’єрі понад 100 років тому.

Архівні фото Університетського хору під орудою О. Кошиця (100 років тому), які зберігаються в бібліотеці ім. В. Вернадського, надані дослідницею “Щедрика” **Тіною Пересунько**

Чи сповнено Заповіт Тараса Шевченка?

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

“Як умру, то поховайте мене на могилі...”

Запитання прозвучало, мабуть, несподівано, бо, здається, взагалі не виникає в українському суспільстві. Така “замороженість” дісталася від радянських часів, коли апріорі вважалося, що всі заповіти Шевченка виконано повністю й остаточно з перемогою революції 1917 року та створенням СРСР у 1922-му. Серед історично-вбивчих інвектив українських духовних велетів, увіткнутих в основу цього міфу, наведу лише слова незабутнього Василя Стуса, який у 1972 році написав про СРСР у коментарі до вироку суду, що присудив йому п’ять років ув’язнення та три роки заслання за звинуваченням в “антирадянській агітації й пропаганді”:

“...Якщо на твоїй рідній землі тебе розпинають за любов до неї, за бажання в полі чола працювати для свого народу, тоді доводиться змиритися з тим, що в тебе є рідна земля, але немає рідної країни. Вона ж бо стала країною твоєї неволі, вона обернула тебе на раба, силоміць вирвавши з рідної землі.

За сотнями загород і колючих дротів лежить моя земля, Україна, заходячи тільки у зболені сни. Вона світить як далека зірка у вечірньому мордовському небі. А невідомий твій шлях стелиться далі й далі од неї — за сиві уральські хребти, в крайсвітні сибіри. Бо кати іспитують тебе: а чи витримає твоє серце, чи не пірветься од натуги...”

Фантастичний міф було скасовано проголошенням у 1991 році незалежної України. Проте запитання, заявлене в назві цієї статті, затаїлося в історично новому часі. Його доречність актуалізується напередодні 210-ї річниці з дня народження Кобзаря, коли вже десять років триває війна з Московщиною, в тому числі два роки в умовах повномасштабного збройного вторгнення Росії в Україну.

Спочатку твердо зафіксуємо, що саме з історичного Заповіту Шевченка все-таки вдалося безперечно й повністю виконати. Виявляється, це стосується лише перших восьми рядків твору:

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.*

Шевченкову волю втілили його друзі, котрі ще в день смерті поета зібралися у Михайла Лазаревського й вирішили перевезти тіло та поховати в Україні, як він і заповідав. Дорогою в безсмертя домовину з прахом Кобзаря з Петербурга через Москву в Україну супроводжували Григорій Честахівський і Олександр Лазаревський, а в Каневі поряд із нею були родичі та друзі. За словами Честахівського, “замість волів упрягся люд хрещений і повезли, як слід, діти свого батька, повернувшого з да-

лекого краю до свого дому”, потім воза везли до Чернечої гори дівчата, встеляючи дорогу квітами й зеленню. Перша могила Кобзаря у вигляді козацького кургану з дубовим хрестом була насипана місцевими жителями та селянами. Григорій Честахівський наголосив, що “вони всі називають його Батьком Тарасом, рятувавшим їх волю, а гору, на котрій поховали, — Тарасовою горою, замість прежнього названня Чернечою...”

Нині духовними хранителями святої Кобзареві могили й землі навколо неї є працівники-подвижники Шевченківського національного заповідника в Каневі. При в’їзді до нього згадайте високі поетичні рядки Бориса Олійника:

*І я встаю, толочений віками,
Але не вбитий в корені мечем!
І відчиня мені ворота в Канів
Тарас державним золотим ключем.*

“Коли ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом”

Дехто може зауважити, що треба визнати і блискучу реалізацію чотирьох завершальних рядків (21–24) Шевченкового твору:

*І мене в сем’ї великій,
В сем’ї вольній, новій,
Не забудьте пом’янути
Незлим тихим словом.*

Таки не забували широко й захоплено пом’янути Тараса Шевченка його шанувальники за всіх часів і влад... Але, але... Чи по-шевченківськи була “сем’я вольною, новою” впродовж більш як півтора століття?

Наведу лише кілька dokonаних історичних фактів. Як відомо, український народ відзначався високим рівнем культури і писемності. Павло Алеппський, який побував в Україні в 1654 і 1656 роках, свідчив, що “по всій землі русів, тобто козаків”, майже всі українські сім’ї, не лише чоловіки, а й дружини та дочки вміли читати. Поготів тоді саме з Києва до Москви переносилася вченість, а з Москви до Києва відправлялися за вченістю.

Через півтора століття, за переписом 1804 року, українці стали одним із наймалописьменніших народів Росії. У середині XIX століття Шевченко гірко писав про “народ отой убитий”. Через два роки після його смерті було випущено Валувський циркуляр, у якому заявлено, що “ніякої малоросійської мови не було, нема, й бути не може”, й заборонено видання наукових праць і книг для народу українською мовою, а в 1876 році в імперії запанував горезвісний Емський указ про заборону друку і поширення книжок українською мовою, який, за словами Грушевського, “пів кров найближчих синів українського народу”... Наприкінці Шевченкового століття на сто душ українського населення припало лише 13 письменних...

Очевидно, що великий і самодостатній народ з багатющою культурою і мовою Московщина системно й нещадно намагалася перетворити на “кляте плем’я” малоросійське... У цій жорстокій антиукраїнській імперії безперечно було безліч людей, які поминали Тараса Григоровича “незлим тихим словом”, але не було й не могло бути “сем’ї вольної нової”...

Не стала такою сім’єю для України і нова історична спільність — радянський народ на чолі зі старшим московитським “братом”... Василь Стус гірко запитував: “Коли у нас забрано історію, культуру, весь дух, а натомість дозволено

творити душу меншого брата? Невже ось таким холоуством можна прислужитися чомусь доброму?”

Як не згадати, що наприкінці 1962 року поет, який ріс і навчався в Донецьку, а в 1959-му закінчив у місті педагогічний інститут, звернувся з листом до Андрія Малишка:

“Іноді видається, що діячі нашої культури... співають, коли дерево, на якому вони сидять, ритмічно здригається од сокири...”

Ми перед роком, який відомий для України прізвищем Валуєва. Вловлюється страшна діалектика. І реакція — подібна... Тепер — тільки спів і гробове мовчання. Міцкевич казав, що Україна — край співців. Чи не діждем ми того, що співці стануть Україною?.. Як можна далі ждати? Як можна з усім цим миритись?.. Чому ж ми такі байдужі, звідки у нас стільки покори перед долею як фатумом?

Я вважаю, що доля Донбасу — це майбутня доля України, коли будуть одні солов’їні співи.

Як же можна миритись з тим особливим інтернаціоналізмом, який може призвести до згуби цілої духовної одиниці людства? Адже... нас — за 40 мільйонів...

Я знаю, що заради щастя рідного народу я міг би всім пожертвувати...”

Він і пожертвував! А його гнівні інвективи й пророчі одкровення перенесені часом в Україну майбутню...

Щодо глобальних проблем, які неодмінно завадав би вповні вирішити Кобзар у вже незалежній Україні, то вони відомі всім: невідступна демократизація су-

тобто співпраці з ворогом. І хоча термін цей з’явився через століття після Шевченкового Заповіту, Тарас Григорович залишив унікально-хльосткі синоніми-попередники з українським ухилом: “Раби, подножки, грязь Москви”; перевертні; недолюдки (“Помагайте, недолюдки, / Матір катувати”)...

Екзистенційно головні питання до нас, українців, сформулював на початку минулого століття Михайло Грушевський:

“Перед лицем поета мусимо здати собі справу, чи живий в нас дух його? Чи не держимося ми тільки національної шкарлупи, позбавленої благородного змісту, вложеного в українство великим Кобзарем і іншими ліпшими представниками нашого відродження?... Чи палить нас та свята, повна жертвування любов до України, якій дав вираз Шевченко в знаних словах...”

Ішлося про вірш “Сон” (“Гори мої високі...”), написаний у 1847 році:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!*

Пам’ятаймо, що це написав поет, “чиї глибоко християнські переконання не підлягають ані найменшому сумніву” (Олесь Гончар), написала віруюча людина, для якої Бог уособлює правду, волю і славу на всім світі:

*Не нам на прою з Тобою стати!
Не нам діла Твої судить!*

Але, говорячи словами В’ячеслава Чорновола, “любов до України сягала в Шевченка таких верховіть, коли задля її кращої долі можна було ставати на прою із самим Богом...”

От і тепер, перечитуючи Шевченкові рядки, розуміємо, що йдеться не про те, чи знаємо ми про його святу жертвув любов, або чи віримо в неї... Ні! Чи палить вона саме нас?! І найперше державних очільників!

Наша сучасна драма полягає в тому, що можновладці насправді не здатні по-шевченківськи душу погубити свою любов насамперед, а то й виключно на себе. Хто з них “розіб’є живе серце за свою країну”? Звісно, хотілося б оцінити Шевченковим огненним словом істинне гріхопадіння цих навчених і лукавих чад... Ось: “Омерзались!”

А у Василя Стуса пророче передбачено: “Але є час, який визначає остаточно, хто грішний, а хто злочинець, і такий час буде...” Поет був обережним оптимістом і щодо неминує гріхої долі тих “душителей”, які з документами від офіційної влади безсудно полюють на чесних патріотів України: “Ще прийде до них лиха година, тільки не знаю, коли. Але прийде — обов’язково. Може, через 10 чи 20 чи 100 років. Але — прийде”. З часу написання цього передбачення минуло майже пів століття...

Отже, тільки народ український на решті наблизить той довгожданий час, коли у верховній владі кількість істинних “слуг народу”, котрі справді готові служити Україні, “а не обирати, не експлуатувати для себе”, відчутно переважить... Отоді й почнеться реальне й системне виконання Шевченкового заповіту про справді вольну й нову сім’ю-суспільство...

“Кайдани брязкають... Москва...”

Повернімося до тієї частини твору, в якій Шевченко і формулює свій основний політичний Заповіт (рядки 17–20):

*Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте*

Т. Шевченко. Автопортрет. 1845 р.

спільства, справжня свобода слова, комплекс економічних реформ за європейським стандартом, справедлива судова реформа. Та ще — реальне викорінювання корупції, найперше у владі...

Нагадаю, що в Шевченковому творі “Юродивий” (1857) — імовірно вступ до ненаписаної поеми — за точним узагальненням Юрія Барабаша, “поетова мисль сягає царини міленарної”: “Коли / Ми діждемося Вашингтона / З новим і праведним законом? / А діждемось-таки колись”. У цих словах — і широке сакральне бачення справедливості й свободи, і новаторський для української поезії Шевченків інтерес до конкретно-історичного досвіду США в особі першого президента Джорджа Вашингтона.

В умовах мерзенної війни Росії проти України з темних глибин окупаційного мулу здійснюється феномен колабораціонізму,

*І вражою злою кров'ю
Волю окропите.*

У "Шевченківському словнику" радянського часу лапідарно сформульовано: "Шевченко проголосив у "Заповіті" заклики повалити експлуататорський лад і побудувати нову, вільну сім'ю народів"⁶.

Через чотири десятиліття в "Шевченківській енциклопедії" (2015) було уточнено, що в цьому творі під ворогом, "як то впливає з контексту всієї попередньої творчості Шевченка, поет розумів визискувачів і гнобителів у вимірах національних, соціальних, політичних".

Так! Але кайдани царизму і кріпосництва, національного й соціального поневолення Шевченко найперше пов'язував із Московщиною, яку він об'явив чужиною вже в поемі "Катерина" (1838–1839) та вірші "До Основ'яненка" (1839), а після поезії "Чигрине, Чигрине..." (1844) з її "московськими ребрами" в поемі-комедії "Сон" (1844) Кобзар уперше покладає відповідальність за нищення України безпосередньо на Москву: "Москва випалила..."; далі у "Великому льосі" (1845) — "Москва вночі запалила..."⁷.

Погляньмо на Шевченків "Заповіт", опираючись на чіткі підказки, які сам Тарас Григорович залишив. У поемі "Кавказ", написаній за п'ять тижнів до "Заповіту", названо тих, які навчали "Кайдани кувати, / Як і носити!..". За десять днів до "Заповіту" Тарас Шевченко в Посланні "І мертвим, і живим..." абсолютно конкретно вказав, від кого його землякам історично передано кайдани:

*Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!*

Власне вся попередня до "Заповіту" Шевченкова творчість, як і вся наступна, в суті своїй пронизана саме московським походженням українських (і не тільки) кайданив: "А москалі і світ Божий / В путо закували..."⁸.

У поемі "Чернець" (1847), що її Тарас Григорович переписав у Москві зі значними переробками в березні 1858 року з "Малої книжки" до "Більшої книжки", все це зосереджено в одному рядку: "Кайдани брязкають... Москва...". Ішлося про московські кайдани й такими ці кайдани навічно залишилися у "Заповіті"⁹!

Шевченко, певно, й не сумнівався, що саме так і будуть усвідомлювати нащадки його Заповіт. Поетові завжди боліла відвічна мука безталанної, сердешної закайданованої матері-України: "Що вона зробила? За що вона гине? / За що її діти в кайданах мовчать?"

Ось це зафіксуємо — "в кайданах мовчати"... Невже хто-небудь справді думає, що за Шевченком у конкретному часі з цього впливає, скажімо, миролюбний на слух рядок із поеми "Гайдамаки" про те, як козаки "Сміються та лають / Кляту шляхту. Хто балака, / Хто кобзаря слуха"? Ні, з ворогом так не говорять-балакають, і Шевченкові "Гайдамаки" — грізне тому підтвердження...

Між іншим, працівники III відділу власної його імператорської величності канцелярії прозріливо визначили, кого найперше вважає ворогом Тарас Шевченко. Скажімо, в "Довідці про рядового Шевченка", складеній на четвертому році заслання, у квітні 1851 року, вони пам'яталиво повторили, що з його віршів впливала думка "про можливість Україні існувати у вигляді окремої держави". Та й цензор Олександр Тройницький, даючи дозвіл у 1859 році на друге видання "Кобзаря" і "Гайдамаків", особливо вказав на поезію "Думи мої, думи мої..." (1840): "Цю пісню я вважав би за краще вилучити взагалі... загальна її думка ворожа злиттю Малоросії з Великоросією. Вилучення цієї пісні... відсторонить важку думку, що він зараховує і Росію до числа колишніх ворогів України".

Московщина була і завжди залишалася лютим ворогом Тараса Шевченка, і він усвідомлював, що незалежність України можна здобути врешті-решт у збройній боротьбі з нею: "І на оновленій землі / Врага не буде, супостата...". Без цього, говорячи словами Кобзаря, "Погибнеш, згинеш Україно, / Не стане знаку на землі..."

Понад сто років тому в історично нових умовах Грушевський сформулював імператив Нової України, який відкривав їй шлях до національної ідентичності: "Перше, що я вважаю пережитим і віджитим... це наша орієнтація на Московщину, на Росію..." Він різко заявив, що визволення від "песього обов'язку" перед Москвою є надзвичайно важливим і цінним. Але насправді тоді цього не сталося... Утім, відбулася теоретизація Шевченкового Слова, а вогненність його "Заповіту" і в радянські часи палила душу великих українців. І насамперед знову переді мною постає видатна фігура Василя Стуса, конгеніального долею й мужністю своєю самому Тарасу Шевченкові...

Апокаліптична візія визволення чи збройний чин в ім'я вольної України? Далі розглянемо рядки 9–16 Шевченкового твору:

*Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори —
Все покину, і долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.*

Ця частина твору переважно розглядалася в шевченкознавстві як "апокаліптична візія визволення України від ворога". Проте така версія блідніє і позбавляється здорового глузду в умовах повномасштабної, кровопролитної, найпідлішої у світовій історії війни Росії проти України, бо ж як інакше, ніж пролиттям "крові ворожої", можна перемогти в реальній, а не паперовій битві. виявилось, що сучасна апокаліптична версія визволення України була передоручена нами Шевченкові разом із терміном "візія", який він і не вживав, навіть у розумінні "видіння", "примара", "привид", а те, як він особисто насправді бачив майбутнє України (це слово в різних формах зустрічається у поета понад 180 разів), саме винятково Шевченкове бачення пророче сягало майже на два століття вглиб української історії... "В баченні... головна штука" — зафіксував Іван Франко.

Безвідносно до цієї розповіді скажу наболіле: Шевченко не потребує модернізації, втягнення в сучасну літературшину й неоконирність, начіп-

ляння франтівських торохтілок. Повертаючись до теми, згадуємо видатного шевченкознавця Павла Зайцева, який свого часу (сто років тому) невигаливо-просто виснував, що насправді Кобзар "кликав до збройного чину в ім'я "вольної, нової" нації-родини — України...". Мене страшенно вразило, що саме цей висновок використала українська письменниця Ганна Чернь (1924–2016) в невеликому оповіданні "Заповіт", надрукованому 1990 року в дитячому журналі "Веселка" (виходив українською мовою в США). В оповіданні вчителька пояснює малим дітям: "Він (Шевченко. — В. М.) кличе народ до збройного чину, до повстання. На жаль, його заповіт поки що лишається нездійсненим, але український нарід його пам'ятає і неодмінно виконає". Це надзвичайно показово, що розуміння логіки виконання Шевченкового Заповіту у демократичному світі доступне вже з дитячого віку.

Не забудемо, що Кобзар у "Давидових

псалмах", написаних, як і "Заповіт", у грудні 1845 року, прорікав історичне визволення України від російського поневолення за Божим замислом:

*Хто ж пошле нам спасеніє,
Верне добру долю?
Колись Бог нам верне волю,
Розіб'є неволю.*

Проте Шевченко розумів, усвідомлював очевидну неминучість реальної збройної боротьби, без якої не розірвати кайдани, що не вдасться без крові. Тобто йдеться не про нав'язаний Шевченкові "єкуменічний ідеал", а про його пророцтво воєнної перемоги України над ворогом — Московщиною...

У шевченкознавчих студіях найпереконливіше йшлося про "криваву націо-

бути різними на різних історичних етапах і за різного ступеня розвитку цивілізації та суспільних відносин"¹⁰.

Це було написано до початку гібридної війни Росії проти України, поготовів до повномасштабного збройного вторгнення Московщини на Шевченкову землю, загарбання наших територій і навіть нахабно-злочинного "включення" їх до складу своєї московитської конституції. На цьому історичному етапі Збройні Сили України і весь український народ нищать ворога й женуть із рідної землі, не жаліючи його крові, не в апокаліптичних інтерпретаціях і візіях, а реально, тобто саме так, як і заповідав Кобзар. Тож можна не сумніватися, що він уже бачить, як несе "з України / У синєє море / Кров ворожу...". І це похристиянському...

Немає нічого дивного, що національний Пророк передбачив і те, у що не могли повірити кращі сини України, вся нація. На те він і Пророк!

Стосовно того, що, згідно із Заповітом, поетова душа витатиме над рідними ланами й горами, допоки український народ не переможе ворога, то, не вдаючись до мудрованих різномудрачєнь, процитую Валерію Смілянську — авторку ґрунтовної статті про вірш "Як умру, то поховайте..." в "Шевченківській енциклопедії":

"Важко уявити собі більше самозречення для людини, суттю, глибоко віруючої. Пристрасне бажання визволити рідний народ переважило необхідність рятувати власну душу, благаючи перед смертю в Бога прощення й відпущення гріхів. Слово поета стало громадянським учинком безмежної саможертвості"¹¹.

Утім, як пам'ятає, вище згадувалося ще більше самозречення поета — в поезії "Сон" ("Гори мої високі...").

Як би не було, Кобзар абсолютно чітко визначив, що насправді полове "до самого Бога" лише після повного розгрому ворогів України. І тільки тоді можна буде вважати його Заповіт виконаним у цій частині...

Шевченко написав "Заповіт" одразу після того, як сказав своєму народові правду про ворожу Москву на віки наперед

Мені випало працювати (з 2001 року) генеральним директором Національного культурного центру України в Москві, за півтора десятиліття виходили всі московські стежки Тараса Шевченка вздовж-упоперек, написати про його перебування в місті понад 10 книг, виданих у російській столиці українською мовою. Коли на початку 2014 року був анексований Крим, і Росія розпочала проти України найпідлішу гібридну війну, створив уже згадану в попередній частині статті монографію "Москва у творчій долі Тараса Шевченка", що побачила світ на початку 2015-го в Москві. Дозволю собі процитувати найперший абзац її:

"На початку третього Шевченкового століття мусимо визнати, що історія Тарасових зустрічей із Москвою — реальних і віртуальних — нас майже нічого не навчила. Бо ж інакше в українських відносинах із нею у післярадянський період було б багато більше Шевченкової духовної сили та історичної прозорливості, здорового глузду й безкомпромісної віри, державницької мудрості й політичної рішучості"¹².

Наприкінці книги вмістив поетичні рядки Ліни Костенко з історичного роману "Берестечко", вкладені геніальною українкою в уста Богдана Хмельницького: "Аби лиш не з Москвою. Хай Україну чаша ця мене". Та надрукував "Молитву" великого українця Дмитра Павличка, написану і виголошену наприкінці 2013 року на київському Євромайдані, звернену до Господа:

Продовження на стор. 12

Як умру, то поховайте
Меня на могили
Вулиці стіти широкою
Навкриниши ший,
Щоб лани широкою,
И долину, и кручи
Було видно; було чути
Як раба робує,
Як пожега в Україні
Уганесе море
Крові ворожої... отойді я
И лани и гори
Все покину, и долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Як умру, то поховайте,
Кайданим поховайте,
И вражою злою кров'ю
Волю окропите,
И мене во синьї високі
Во синьї високі мові
Не забудете помічати
Не забудете тихихієє слово.

25
листопада
1845
в Москві

Автограф Шевченкового вірша "Як умру, то поховайте..."

нальну та соціальну революцію", але пам'ятаймо, що не лише в "Заповіті", а й у всій поезії, взагалі у Словнику мови Кобзаря відсутнє слово "революція"...

Незабутній Іван Дзюба зазначав, що раніше Шевченків "Заповіт" знав напам'ять чи не кожен українець, це був наш неофіційний гімн, що всіх об'єднував у національному болі, національній надії, національному обов'язку. Тоді як у добу комерційно-глобалізаційну, переживав учений, "здається, не скрізь так і не все так". Можна почути навіть скептичні голоси: мовляв, це анахронізм — повстання, кров... "А до того / Я не знаю Бога" — не по-християнському...

Мудрий і делікатний Іван Михайлович пояснював: "Тут насамперед треба сказати, що поетичні метафори апокаліптичного виміру не можна інтерпретувати як настанову до конкретної дії: вони є максималізацією почуття і заклик до боротьби, форми якої — то вже інша річ, вони можуть

Чи сповнено Заповіт Тараса Шевченка?

Закінчення. Початок на стор. 10—11

*Тож яви нам всі майбутні дати,
Відповідь на запит наш яви:
Скільки ще разів нам померати
Й воскресати на хрестах Москви?*

Отже, гірке відчуття загрози, в тому числі воєнної, гостро накопичилося у мене в Москві втім як і усвідомлення того, що саме в цьому місті тридцятирічний Кобзар уперше вказав українцям на необхідність скородити “московські ребра” до повної перемоги...

Тоді ж було виснувано, що всі Шевченкові інвективи на адресу Москви містяться в його поетичних творах, написаних у 1844–1845 роках, тобто після першого відвідання міста й написання там “Чигрине, Чигрине...”, а пізніше, у липні 1844-го вже в Петербурзі, — поеми “Сон” (комедія) та після другого проїзду через Москву в Україну навесні 1845 року і створення там містерії “Великий льох”, поеми “Кавказ”, Послання “І мертвим, і живим...”

“Перелічені поетичні шедеври стали осердними у творчості Кобзара і внесені ним до рукописного збірника “Три літа”, який відкриває “Чигрине, Чигрине...”, а завершує “Заповіт”, написаний за десять днів опісля “І мертвим, і живим...”. Це може здатися містичним, але “Заповіт” Шевченко написав одразу після того, як сказав своєму народові про ворожу Москву все найголовніше на віки наперед, аж до ненароджених українців”¹³.

Усе глибше занурюючись у сакральну тему Шевченкового Заповіту, шукав її емоційне розкриття й підсилення в творчості великих українських поетів. У той час найглибше й найжорсткіше таврував Москву Дмитро Павличко, який неодноразово бував у Національному культурному центрі України й іще 2012 року написав у вірші “Я вбитий був під Крутами...”:

*Я, кулею московською
Пробитий на проліт,
Встаю, щоб знов послухати
Шевченків Заповіт.*

Вразив і мій давній друг Петро Перебийніс, у якого зустрів вірш “Рядок Заповіту”, де “світить у хмарах людської журби пророчий рядок Заповіту”. Відкриттям стала його поезія “Вітер пагіння січе”, написана 1984 року, в якій...

*Роки мої молоді
сивим димком оповиті.
Мовчки стою на суді
перед рядком Заповіту”¹⁴.*

Але найбільше потрясіння викликала шевченкіана Василя Стуса, з якою поглиблено познайомився під час здійснення в Українському домі масштабного проекту “Василь Стус”, приїздив до нас його сина Дмитра Стуса, допомогла і його пронизлива, документально насичена книга “Василь Стус: життя як творчість” (2004). До того ж, на початку цього століття випадково зустрівся з дружиною поета, яка подарувала мені унікальну книгу “Василь Стус. Листи до сина”, видану 2001 року в Івано-Франківську: “Володимир Юхимовичу. Широ, вдова поета Валентина. 12.08.2004 р.”.

Саме в контексті складної теми, заявленої в цій статті, вважаю за необхідне нагадати про життєвий подвиг великого українського поета Василя Стуса, який іще за радянського часу так прочитав Шевченків Заповіт, як ми лише нині намагаємося це зробити...

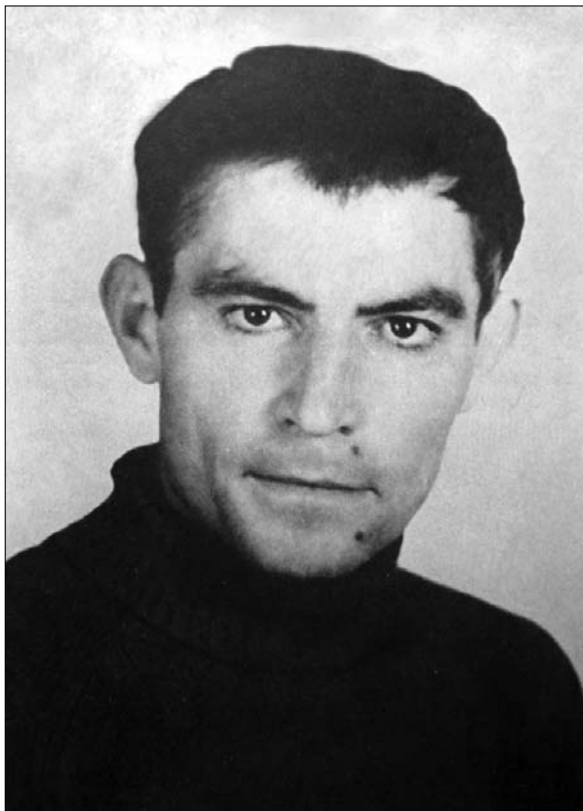
Василь Стус: “Дай розірвати нам пута ці, ретязі ці рознести”

Після першого арешту в січні 1972 року Василь Стус заявив, що смерті не боїться і не питає, чи тяжкий його хрест, а через

майже шість років потвердив у листі до дружини з магаданського заслання: “...Будьмо гідні своєї долі — і не нарікаймо на неї — долю... Пишаймося тим, що Бог поклав на нас цей хрест — і несемо його гідно”. Між іншим, у тому листі Василь Стус написав Валентині, що їхнє життя “стало часточкою історії нашого народу”. Тарас Шевченко за більш як століття до того залишив слова про те, що “історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини”. Переконаємося, що Стус був абсолютно суголосний із Кобзарем у ставленні до України і свого народу. Тоді, у січні 1972-го, він пообіцяв:

*Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражданням і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і в смерть із рідним краєм поріднюсь.*

Так і сталося. Василь Стус, який по-смертно нагороджений Державною премією України імені Тараса Шевченка (1991)

Василь Стус

та званням Героя України (2005), страждав і творив у радянській неволі за часом не менше, ніж Тарас Шевченко в царській. І треба визнати, що радянська система покарання часто-густо була до Стуса жорсткішою й нещаднішою, ніж царська до Шевченка...

У гіршому листі до дружини від 26 червня 1978 року з заслання в Магаданській області (до цього було п’ятирічне покарання в таборах у Мордовії) Василь Стус писав:

*“...Намагаюся не скипати — навіть тоді,
коли вода, яку з мене варять, закипає. Не знаю, чи надовго вистачить сил, але поки держусь, як тільки можу. Бо починаються нові іспити — вони попереду всі. Мушу зберігати сили — на завтра.*

Прошу, Валю, надто не переймайся цим. Як писав Кобзар:

*Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої.
Коли доброї жаль, Боже,
то дай злої, злої!”*

Нагадаю з вірша молодого Василя Стуса “Тарас на заслання”:

*А як ти зміг
ловить крізь грами дні,
писать рядки, де кров’ю стік
твій захалавний гнів?*

Поет відповів на це питання всім своїм життям і своєю смертю в карцері табору особливого режиму на початку вересня 1985-го...

А в червні 1975 року, в мордовському таборі Василь Стус задумувався над тим, якою була “творчість Шевченка на заслання?” та “про що і як мислилося йому, яким настроєм він підпадав на схожій самоті”. Поготів вважав, що “при відповідних можливостях — міг би зайнятися реставрацією його тодішніх буднів, бо трохи досвіду є — як свого, так і спостереженого. Але, але, але...”

Як відомо, Василь Стус неодноразово звертався до Президії Верховної Ради СРСР, скажімо, в жовтні 1978 року, з заявою про те, що не вважає можливим надалі залишатися підданним СРСР, де його людські права безцеремонно нехтуються: “Адже я український патріот, а з такою атрибуцією мені гарантована довічна опіка розшукних служб”. Якраз у цьому зв’язку його викликали 21 березня 1979 року до директора рудні, де він працював на заслання. Далі цитую листа Василя Стуса до дружини від 26 березня 1979-го.

“Там сидів начальник районної міліції Я. В. Переверзев і обрана “громадськість” — усього чоловік 20. Переверзев зачитав мою заяву до Президії Верховної Ради від 5.12. про відмову од громадянства і прохання надати мені змогу разом із родиною покинути країну.

Кожен пункт моїх обґрунтувань (їх кілька) назвав наклепом.

Обізвав мене судити і сховати на Омчак, до табору реєдивістів. Обізвав мене “п’яницею” і “антисоветчиком”. Я сказав, що може мене зробити злодієм, коли який підселений провокатор покладе свої туфлі в мої речі. А то — дасть якому бичу пляшку бормотухи, аби той “замочив” мене.

Але я залишуся в пам’яті свого народу — як його поет. Моя ж кров, якої вони запрагли, паде на них. “Как Шевченко” — з сумом чомусь сказав Переверзев. “Так, як Шевченко” — потвердив я під зав’язу”.

Потрясаючий історичний факт! Поет, який став на прохання радянський режимом, без пафосу й патетики підтвердив його представникові, що справді подібний Шевченкові, котрий подолав імперію. Дмитро Стус якось сказав стосовно мужніх заяв батька: “Він розумів, щоб говорити такі слова, має і жити так, щоб йому вірили...” Віримо Василю Стусу! На мій погляд, у радянський період ХХ століття він засвідчив особисто найбільш яскравий конкретний вияв Шевченкової присутності в опорі партійній ідеології, досі не наголошений у повну силу.

Звісно, в межах цієї статті не йдеться про всебічне розкриття багатозначної за змістом шевченкіани Василя Стуса, зате висновок — одкровення поета перед рядком Шевченкового Заповіту, — розглянемо. Нагадаю, що у Стусовому вірші “Борітеся — поборете! Мені Тарас порадив у безсонні ночі...” паленіють рядки:

*Борітеся — поборете! Постань
уярмлених, знедолених, закутий,
Порви важкі заіржавілі пута
і грізним громом з піднебесся грянь!*

Але найголовніше концептуальне напруження мислі сконцентроване в програмній поезії, що починається так:

*Боже, не літості — лютості,
Боже, не ласки, а мсти,
дай розірвати нам пута ці,
ретязі ці рознести.*

Невже хто сумнівається, що йдеться саме про розірвання московських кайданів, як і заповіт Шевченка? Я не сумніваюся.

Тепер остання строфа згаданого вірша: *Боже, розплати шаленої,
Боже, шаленої мсти,
лютості всенаученної
нам на всечас відпусти.* До речі, “права-мста” — Шевченкове

словосполучення з “Осії. Глава XIV” (1859), звідти ж і “кара невсипуша”... Василь Стус емоційно-вмотивовано сприйняв криваві рядки Шевченкового Заповіту. Він абсолютно вичерпно розумів невідворотну згубність обраного хресного шляху, про що залишив сповідальний вірш, написаний 25 січня 1972 року, тобто через два тижні після першого арешту:

*У затишку прожити не судилось:
ударив грім — і сразу икереберть
усе пішло, що ніби тільки снилось,
як життєіснування й життєсмерть.*

Тараса Шевченка арештували й відправили на заслання у віці Ісуса Христа, Василя Стуса — в мордовські табори — у тридцять чотири роки... За результатами двох арештів Стуса було засуджено на п’ятнадцять років ув’язнення та вісім років заслання, але він помер у віці Тараса Шевченка, випивши повною мірою “з московської чаші московську отруту”!

Уся творчість Василя Стуса пророчила крах імперської системи в СРСР, а смерть його через 140 років опісля Кобзаревого Заповіту — знаменувала здійснення цього пророцтва.

Післяслово

Кровопротитна війна українського народу проти загарбницько-захланної Московщини відкрила неймовірні глибини й підтексти Шевченкового Заповіту, які він і не приховував, але ми не змогли вчасно й до кінця повністю зрозуміти, проникнути в суть із різних причин ідеологічної зашореності.

Українська перемога передбачена-зумовлена Шевченковими пророцтвами, і цей історичний урок українці засвоїли давно й назавжди.

За нас — Шевченкова правда, за нас українська слава і Божа воля святая!

¹ Стус В. Листи до сина. Івано-Франківськ, 2001. С. 50—51.

² Друзі знали про це Шевченкове бажання. Але, звісно, при цьому треба пам’ятати, що повний текст вірша було вперше надруковано посмертно у львівському журналі “Мета” (1863. № 4) під назвою “Завіщання”, а редакційна назва “Заповіт”, яка й стала надалі традиційною, вперше з’явилася у виданні “Кобзар Тараса Шевченка”, підготовленому Миколою Костомаровим та Григорієм Вашкевичем і виданому коштом Дмитра Кожанчикова в Петербурзі 1867 року.

³ Стус В. Листи до сина. С. 12—13.

⁴ Грушевський М. Твори : у 50 томах. Т. 2. Львів, 2005. С. 384.

⁵ Грушевський М. Твори : у 50 томах. Т. 4. Львів, 2007. С. 23.

⁶ Шевченківський словник : у 2 т. Т. 1. Київ, 1976. С. 231.

⁷ Докладно див.: Мельниченко В. Москва у творчій долі Тараса Шевченка. М., 2015. С. 99—107.

⁸ Докладно див.: Мельниченко В. Тарас Шевченко: “Довелось запити з московської чаші московську отруту!” // Слово Просвіти. 2022. 24 лютого — 2 березня.

⁹ Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Київ : Обереги, 2004. С. 181.

¹⁰ Дзюба І. Тарас Шевченко // Історія української літератури : у 12 т. Т. 4. Київ : Наукова думка, 2014. С. 331.

¹¹ Шевченківська енциклопедія : в 6 т. Т. 6. Київ, 2015. С. 1069.

¹² Мельниченко В. Москва у творчій долі Тараса Шевченка. С. 5.

¹³ Там само. С. 490—491.

¹⁴ Докладно див.: Мельниченко В. Петро Перебийніс: “Дай, Тарасе, бурелому, щоб сахнулася орда!” // Слово Просвіти. 2023. 24—30 серпня.

Як шість останніх літ Огієнко був “Іларіоном”

Хроніка виправлення зайвої літери на пам’ятнику Великому Українцю з нагоди дня народження Івана Огієнка 2 січня

Микола ТИМОШИК,
доктор філологічних наук,
професор, журналіст
Світлина автора

Наприкінці червня 2017 року в Житомирі урочисто відкрили перший в Україні пам’ятник видатному землякові полісьян і Великому Українцеві Іванові Огієнку (митрополиту Іларіону). Пам’ятник справжній, на весь людський зріст, а не традиційне погруддя, яке зазвичай робиться нашвидкуруч до певної ювілейної дати.

Тут залишаю поза берегами цієї публікації позбавлену логіки мотивацію замовника і спонсора проекту — житомирської громади (ініціатором і виконавцем був відомий у краї скульптор Василь Феценко) бачення в камені, в центрі міста, постаті знаного на весь світ колишнього брусилавчанина не в образі молодого, енергійного ученого і державника, а в покритій посивілу голову камілавіці з наміткою та довгій чернечій рясі з митрополичими обладунками на ній. Адже на пору вимушеного по-

Пам’ятник Іванові Огієнку (митрополиту Іларіону) в Житомирі в день відкриття, червень 2019 р.

Напис із помилкою

лишення рідного краю і України Іванові Огієнку виповнилося всього лиш 39 літ, а високий церковний сан митрополита він набув значно пізніше, через багато літ скитальництва Західною Європою і Канадою. Таким його в Україні ніхто не бачив. Сучасники ж на Батьківщині запам’ятали його саме викладачем, журналістом, літератором, професором, ректором, міністром, державником тимчасовим головою уряду УНР, активним просвітянином. Втім до означеної теми ця деталь не є принциповою.

Хоча, саме це друге ім’я діяча — митрополит Іларіон, з яким він прожив в еміграції вільним, а в нас забороненим, і зіграло з житомирським пам’ятником злий фатум.

Церемонія відкриття пам’ятника (як безпосередній учасник того дійства можу потвердити) проходила урочисто і, незважаючи на рясний дощ, за великого здвигу народу — Михайлівський майдан обласного центру був ущерб переповерхнений. Чин освячення здійснювали вищі ієрархи тодішньої УПЦ КП на чолі з майбутнім предстоятелем канонічної

Ця коротка історія в майбутніх, чесно написаних, підручниках з історії Українського державотворення може стати показовим прикладом реального стану справ у “гуманітарній аурі нації” (вислів Ліни Костенко).

Йдеться про хронічно нехлюйське ставлення і держави, і передової її інтелігенції до тривожного явища духовної й освітньої деградації суспільства загалом та чи не повсюдної зневаги до державної мови зокрема.

Далі трохі дивно і незбагненої хроніки.

Саме стільки часу житомирська спільнота публічно толерувала ось цю кричущу, нахабну і нічим не виправдану безграмотність.

І де?

У візитівці міста, на знаковому пам’ятнику, в самому імені мовознавця світової слави, першого перекладача Біблії українською, автора десятків підручників, посібників, словників, зрештою міністра освіти в уряді УНР. Того міністра, який рішуче не визнавав угодовської гри з ворогами українського в Україні в так звану м’яку українізацію. Міністр Огієнко рішуче звільняв зі всіх керівних посад у школах, гімназіях, інститутах і єдиному натовді українському університеті в Кам’янці-Подільському усіляких недоуків, плагіаторів, пристосуванців, не фахівців і не патріотів.

Варто було сподіватися, що в інформаційному полі області з’явиться кілька гострих сигналів, трохі аналітики, публіцистично насажених розмислів із теми. Та варто було з’явитися двом-трьом ефірам на популярних місцевих каналах, кількох публікацій у місцевій пресі, пару інтерв’ю із фахівцями, щоб збудити громадську думку, викликати в неї ідею несприйняття байдужості щодо архіважливого гуманітарного питання.

Не було, не з’явилося, не викликало, не сталося.

Пам’ятник безграмотності (я би так назвав ту давно очікувану скульптуру) жив своїм життям, а місцева інтелігенція та влада — своїм.

2018. Автор цих рядків уперше підняв це питання публічно. Перед керівництвом обласних організацій національних спілок письменників, журналістів, також обласного відділення ВУТ “Просвіта”. Звісно, що ці організації хронічно безгрозівні, позбавлені владних важелів. Але традиційно вхожі в кабінети до влади, стало нагороджувати нею, систематично присутні у всіляких місцевих журі, дорадчих комітетах і комісіях. Більшість із них удостоєні лавреатських звань, в тім числі і премії Огієнка. Отож, до голосу таких мала б прислухатися — якщо не у владних коридорах, то бодай громадській. А вона, як стверджує наша історія, часто буває потужною силою. За авторитету провідників.

2019 і 2020. У справі про два “Л” в імені Огієнка беру слово на

засіданні комітету в справі премії Огієнка. Традиційно до складу цього комітету входять представники творчих спілок Житомирського краю і відповідальний представник обласної держадміністрації. Те було почуте. Однак реакції не було жодної.

2021. З наближенням 140-ї річниці з дня народження Огієнка (припадала ця дата на 2 січня 2022 року) було надіслано за моїм підписом листа від Благодійної громадської організації “Фундація імена митрополита Іларіона (Огієнка)”. Йшлося про участь влади краю у втіленні всього лиш трьох конкретних пропозицій:

1. Провести упродовж березня-травня 2022 року в усіх колишніх сільських райцентрах області та в обласному центрі просвітньо-культурологічний захід під

назвою “Запізніле вороття” у формі мультимедійної розповіді про життєвий і творчий шлях цієї особистості. (Прес-реліз заходу, який із великим успіхом проходив у більшості обласних центрів та кількох зарубіжних країнах, додався).

2. Закупити для бібліотек області бодай по 100 примірників Огієнка (“Його бій за держав-

голови Житомирської ОДА Юрію Денисовцю.

Нині на Михайлівському майдані Житомира величаво стоїть правильний, грамотний і прихильний до української мови Іван Огієнко (митрополит Іларіон).

На завершення — часто повторювана в таких ситуаціях фраза самого Огієнка: “Крапля камінь точить”.

Таки точить!

Однак виконувати не поспішали.

2023. 2 червня. Під час вручення премії Огієнка тогорічним лавреатам зі сцени Брусилавського будинку культури знову публічно прозвучала моя пропозиція прибрати, зрештою, ту трикляту зайву літеру “Л” із мармурової плити.

Цього разу крига почала скресати. І тут належить заслужена подяка за конкретику в подібних справах нинішньому заступнику

Цей же пам’ятник з виправленим написом, вересень 2023 р.

назвою “Запізніле вороття” у формі мультимедійної розповіді про життєвий і творчий шлях цієї особистості. (Прес-реліз заходу, який із великим успіхом проходив у більшості обласних центрів та кількох зарубіжних країнах, додався).

2. Закупити для бібліотек області бодай по 100 примірників Огієнка (“Його бій за держав-

голови Житомирської ОДА Юрію Денисовцю.

Нині на Михайлівському майдані Житомира величаво стоїть правильний, грамотний і прихильний до української мови Іван Огієнко (митрополит Іларіон).

На завершення — часто повторювана в таких ситуаціях фраза самого Огієнка: “Крапля камінь точить”.

Таки точить!

“Навіщо людство потерпає, а дурості не полишає?..”

Петро ЗАСЕНКО

Але ми, колеги з бойового загону “шістдесятників”, до якого належить не тільки так зване вузьке коло окреслених зашореними критиками та літературознавцями “вибраних осіб”, недооцінили можливостей О. Шугая. Ні, його, як інших, не розпінали можновладці, не позбавляли праці. Він і “не сидів за ґратами”, а писав, як кажуть, у шухляду. (Цей факт може засвідчити доволі оригінальна і глибоко викривальна повість “Ярмарок, або День святого Іллі”, надрукована аж тепер, через пів століття, в авторитетному львівському часописі “Дзвін”. Не кажемо вже про інші твори, написані в той глухий час, але досі не опубліковані). Працюючи журналістом і видавничим редактором у згаданий період, О. Шугай якомога сприяв публікації творів інших авторів та упорядників неординарних, знакових книг (ось хоч би й першої в ХХ столітті антології давньої української поезії “Аполлонова люття”). Отож не передбачили з’яву О. Шугая в новому, до речі, нелегкому літературному жанрі — гумору та сатири, до якого уже в зрілих літах підштовхнуло його саме життя.

Справді, пройдено значний творчий шлях. За цей час написано й видано унікальні дослідження про творчість відомих (і призабутих та переслідуваних) письменників, зокрема, Аркадія Казки, Василя Мисика, Івана Багряного, Григора Тютюнника, Ліни Костенко (на документальній основі, з переконливими реальними фактами і в оригінальній, художньо поданій гостросюжетній формі вперше викрито зло радянської системи — комуністичну цензуру). Та найважливішим поштовхом до епіграм, безперечно, стали не тільки останні драматичні події у світі (той-таки COVID-19), а й епохальна битва (повномасштабна війна) України у відстоюванні нею своєї неповторності, незалежності з одвічним ворогом — імперською Росією...

Олександр Шугай у своїй журналістсько-літературній роботі, по суті, продовжує бійцівську науку наших письменників-попередників, які вписали славні сторінки української літератури в роки найтяжчих випробувань. Вчителючись в епіграмі поета (жанр епіграми, тим паче політичної, на сьогодні в нашій літературі, на жаль, дещо призабутий), мимоволі згадуєш творчість поета і громадського діяча Василя Еллана-Блакитного: він ще на початку минулого століття у віршах “Удари молота і серця”, “В розгулі п’яної стихії” (зауважмо, як ця назва точно накладається на криваві епізоди нещодавнього вандалізму, який чинили московські нелюди на підступах до Києва). Віршовані гуморески, епіграми, байки, пародії поета-сатирика засвідчують те, що Василь Блакитний жив у творчому запалі, шукав рвучкий енергійний ритм, зовнішню і внутрішню динаміку вірша. А його відданість рідній землі висловлена в афористичному зверненні: “Тобі, Україно моя, і перший мій подих і подих останній тобі. Я сію слова на нивах твоїх — посію слова, хай з них виростуть трави, і квіти розквітнуть, а онуки на чоло тобі покладуть з них вінок...”

Після Лютневої революції 1917 року в Чернігові з’явилися молодіжні спілки. Одну з них — “Боротьбу” (за назвою підпільного друкованого органу) — очолював Василь Блакитний. Його однодумці вважали себе революціонерами селянського кореня. Тільки вони, мовляв, є партією українського трудового селянства, численна більшість якого є основою нашої нації. Складний час диктував складну еволюцію, боротьбу думок, поглядів. 1919 року Василю Блакитному довелося вести переговори з представниками Виконкому Комінтерну, зустрітися з Леніном.

Більшовицька віроломна сила підступництвом і терористичними замахами зламала хребет боротьбістам — у березні 1920 року Всеукраїнська конференція цієї української партії змушена була ухвалити по-

Штрихи до епіграм Олександра Шугая

Свого часу мені, редактору, випало благословити в світ першу збірку віршів Олександра Шугая “Ромен-цвіт” (“Молодь, 1966 р.). А пізніше довелося бути й боярином на весіллі, коли Сашко, родом із Сумщини, одружувався в мальовничому селі Опака на Львівщині. Хто міг тоді подумати, що автор ліричних поезій та полум’яної публіцистики (його “Соняшники”, на диво, точно виразили суть московсько-більшовицького тоталітарного режиму, який довго панував над Україною: “Шляхи... Шляхи... Кругом... Кругом... / А ноги не ідуть. / Ми всім, усім б’ємо чолом, / А нас у чола б’ють...”), згодом звернеться до гумору та сатири?

станову про самоліквідацію партії “боротьбістів”.

З 1920 року Василь Блакитний — головний редактор центральної газети “Вісті ВУЦВКУ”, у тодішній столиці України Харкові при цій же газеті створює додаток “Література, наука, мистецтво”. Працює головою Держзвідаву України, керує організацією пролетарських письменників “Гарт”, організовує видання першого українського сатиричного журналу “Червоний перець”, а також і нині успішного популярного журналу “Всесвіт”.

На сторінках цих видань майже щодня друкувалися твори (гуморески, епіграми, новели, фейлетони) Василя Блакитного.

Короткими, чіткими, гострими поезіями сьогодні оперує Олександр Шугай. Шанований львівський часопис “Дзвін” під орудою відомого прозаїка, теж колишнього “шістдесятника” Юрія Ковалюка, починаючи з позаминулого року, систематично вміщує добірки його вельми актуальних, нещадно викривальних творів. І так природно й доречно до його гнівно-сатиричних інвектив, відверто мовленого і спрямованого на викриття історії бандитського змісту російської імперії пристає Елланівське визначення “віршем по морді”:

Не задрю лаврам писак
І принизливим трубадурам.
Коли що негаряд
(Я не гордий)
P-раз! P-раз!
Віршем по морді!..

Часто автор, аби не схибити в ударі, б’є навідліг...

Цього ляпасу на сьогодні заслуговують усі ті, хто по-бандитськи порушує міжнародні дипломатичні угоди про позаблоковість України, про ненапад на молоду беззбройну державу і не тільки... Будьмо самокритично відвертими: дехто і з наших “писак” з високої трибуни Верховної Ради України в запалі, в полоні сліпої ейфорії виголошував зречення постолаї, а по суті, відродженої з-під уламок СРСР, суверенної держави від ядерного потенціалу.

COVID не був у нас гарантом —
Був Будапештський меморандум...
Тепер дивується COVID.
Хто Україні дасть одвіт:
“Були запевнення, розмови...
А чим ви думали, панове?..”
Найкраща відповідь, нарешті —
Радянські танки в Будапешті...
 (“COVID і Будапештський меморандум”)

Ця болісно-пекуча епіграма з’явилася ще в першій антивоєнній збірці О. Шугая з влучною назвою “Закрийте небо!” (“Дніпро”, 2022; потім — у його однойменній, доповненій віршами книжечці там-таки, у

“Дніпрі”, 2023). Написано її 29 квітня 2021 року. По суті, це був глас вопіючого. До тих, хто здатен почути.

Перші антивоєнні (ковідні) епіграми автора побачили світ на сторінках газети “Літературна Україна”.

Олександр Шугай — і розголошувач, і викривач щоденних документальних фактів, які нам щедро подають ЗМІ. Як у розлузаній насініні добре видно зернину, так у серцевині епіграми автор виявляє чіткість думки, несподіваність образу:

COVID і ніч... О цій порі

Погадли раптом ліхтарі...
(Занадилося рашистській дурі
Ударить по інфраструктурі...)
Хоч в око стрель!.. Нема стежок —
І навіть у COVIDa шок...
Враз — Місяць, сповнений краси:
Рашисте, спробуй — погаси!..
 (“COVID і Місяць”)

В основі кожної епіграми подія — сьогодення чи історична, яка бентежить нас, українців. Та подія, звичайно, будить у читача насторогу, небайдужість, потребує своєрідного реагування. А оскільки література займається людинознавством, то письменник мимоволі виступає в ролі своєрідного діагностика — відкривача тієї чи іншої події. Далі він мовними засобами майстерно відкриває суть названого явища:

Війна — мистецтво, справжнє диво,
Світ без війни — хіба можливо?..
Про що б тоді, скажіть, брехали
Політики і генерали?..
 (“COVID, війна і світ”)
Або з підслуханої розмови:
Сказав сусідові сусід:
“Я пса свого назвав — COVID...
Він потайний і, проклятущий,
На мене кидається... Злющий...”
“А я свого — ні, не вгадаєш —
Зву Путіним”, — сказав товариш...
“А що ж такого не накайб, шчо
Путіним ти удостоїв?..”
 (“COVID і ймення Путін”)
Ще такі рядки:

Неандертальці ж атакують —
Вбивають, нищать і грабують...
Яка насправді нині ера?..
Чи укриття — не та ж печера?..
Не від хорошого життя
COVID втікає в укриття...
 (“COVID і укриття”)

Тут слід відзначити важливу творчу знахідку автора: COVID у нього діє постійно і скрізь не просто так собі, для розваги, а як частка живого, яка, на думку вчених, існує на планеті споконвіку, і саме це дає змогу вільно оперувати історичними фактами в часі та просторі. Цікаво, своєрідно, чи не так?

Відшліфованість кожної епіграми (чіткість форми, логічне мислення, ненав’язливе римування) забезпечує читачеві сприймати сказане автором як довірливу бесіду. Водночас відчувається глибока зосередженість автора на конкретній обраній темі — тим самим Олександр Шугай глибше “дістає” тих, хто хижо займається політичними викрутасами, проявляючи відверто фашистську ненависть щодо людства.

За жанром саме ця творчість Олександра Шугая — публіцистична сатирична поезія у віршованій формі. (Як слушно завва-

жив відомий критик і літературознавець, професор Тарас Салига у післямові до другої книжечки нашого автора “Закрийте небо!”, О. Шугай винайшов свою, власну форму епіграми — з восьми рядків. Вона мобільна й підвладна поетові, як гострий замашний меч у руці відважного воїна-оборонця рідної землі від ненависних загарбників).

Принадно згадаємо розмову двох знаменитих письменників — братів Тютюнників. Старший, Григорій, казав молодшому Григорові про одного їхнього односельця, з яким любо-дорого і весело спілкуватися: адже той чоловік у розмові “завжди у веселу дудочку свисне”... Олександр Шугай, творячи епіграми, не проминає можливості взяти на посміх, надати гумористичного, нищівного відтінку ворогам України і своїм перекинкам. Тобто автор уміє також “у веселу дудочку свиснути”. Своєрідний вид гумористичного віршування близький до народного гумору — характерною ознакою є те, що поважна форма набуває комічного, жартиливої змісту.

Нині гаряча суперечлива пора в Україні щодо перейменування площ, вулиць, урочищ, населених пунктів. Певна річ, що за цю важливу й відповідальну справу мають братися люди свідомі, освічені. Та й маємо ж мудрих, просто геніальних своїх (не позичених) порадників: “І чужому навчайтесь, / Й свого не цурайтесь”. Спостерігається належний громадянський рівень обізнаності автора і його вміння зі звичайного факту, взятого з преси, загострити сміхотворною, нищівною, вразливою думкою:

COVID вітає це питання —
Площ, вулиць перейменування...
І справді, те, що нам вороже,
Удома шанувать негоже...
А там, на болотах чужих,
Звідкіль прийшло нам стільки лих,
В Тиранію (чого чекати?)
Росію перейменувати...
 (“COVID і перейменування”)

Інколи для глибшого розкриття сучасної української животрепетної проблеми автор звертається до відповідної історичної події. Мовляв, COVID шукає причину, чому нині і Швеція, і Україна не можуть потрапити в НАТО. Тож чи не спричинена ця проблема давньою історією війни України з Росією?

COVID шукає: де ж причина,
Що Швеція (не Україна!)
До НАТО втрапити не може,
Хоч запевняють всі, дай Боже?..
Але у НАТО не приймають,
Напевне, глибоко вивчають,
Чи Карл XII (ну й ну!)
Скінчив з Росією...війну?..
 (“COVID, НАТО, Швеція і Карл XII”)

Усе письмо книги “COVID і світ” (само про неї мовимо) позначене гострим дотепом, сарказмом, легкою усмішкою, іронією, а то й знущальною вбивчою сатирою.

COVID підтверджує для всіх:
Любили наші предки сміх...
Султанові листа писали
І животні від сміху рвали...
 (“COVID і сміх”)

Можна лише уявити, яка об’єднавча, навіть подвижницька сила гуртувала козацьку спільноту, коли запорожці писали розвеселого листа своєму затятому во злобі ворогові — турецькому султанові. Аналогів немає у світовій історії!

Читачів чекає традиційно вмотивована і водночас по-новаторському написана книжка сотень епіграм “COVID і світ”, з якої наведемо ще одну:

COVID запитує: навіщо
Очерети шепочуть віщо?..
Навіщо в небі крила птахів,
Коли на світі стільки жаків?..
Навіщо варвару простори,
Як засіває тільки горе?..
Навіщо людство потерпає,
А дурості не полишає?..
 (“COVID і запитання: навіщо?”)

Сергій КОМІСАРОВ,
заслужений журналіст України,
артменеджер, організатор мистецьких
пленерів та виставок

Був приємно здивований його піднесеним настроєм: очі талановитого українського живописця Василя Красьохи та його чарівної дружини Софії випромінювали радість! Так сталося, що безпосередньо в день інтерв'ю в двері цієї творчої сім'ї постукало щастя: донька мого друга Іванка подарувала дідусеві Василю та бабусі Софії довгождану онучку. Я першим із друзів привітав щасливе подружжя з цією гарною новиною.

Василь Красьоха з перших днів повномасштабного вторгнення кремлівської орди на нашу рідну землю вступив у Міжнародне арт-об'єднання “Повертайся живим!”. Ще в березні 2022 року разом із керівництвом Національної спілки художників України ми заснували в Києві цю Міжнародну творчу спільноту. Відтоді Василь Андрійович – на передньому фланзі, коли йдеться про боротьбу за духовність і культуру не скореної рашистами української держави. І підтвердженням є активна творча та виставкова діяльність талановитого українського живописця-патріота протягом двох років Великої війни.

У лютому 2023 року в Музеї Марії Заньковецької (філія Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, директорка Ірина Дробот) я організував та провів масштабну персональну виставку Василя Красьохи, яка називалася “Сакральна буденність”.

Ця атмосферна мистецька прем'єра мала великий резонанс як серед сучасних українських живописців, так і серед поціновувачів сучасного образотворчого мистецтва. По завершенні виставки “Сакральна буденність” відбулося ще кілька вельми цікавих персональних вернісажів пана Василя не лише в столиці України, а й у різних кутках нашої держави.

Запитав у співрозмовника, якими особисто для нього є головні підсумки 2023 року.

“Складний, драматичний і пам'ятний для всіх нас рік, – відповів митець. – В Україні триває кривава війна, їй ні кінця ні краю. Гинуть героїчні солдати та офіцери ЗСУ. Рашисти позбавляють життя тисячі цивільних людей. Усе, про що ми говоримо в колі друзів чи на побутовому рівні, так чи інакше торкається теми війни й теми визволення України від путінських завоєвників.”

З перших днів повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої Батьківщини я активно працював над створенням циклу робіт, які поціновувачі сучасного образотворчого мистецтва побачили у вересні 2023 року в приміщенні ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, в рамках моєї персональної виставки “Обличчя війни”. Я не виїхав з України, хоча мав таку можливість. Але як залишити Батьківщину в біді? Тож я вирішив працювати саме тут, як мовиться, не збавляючи оберті. Спочатку разом із дружиною Софією працювали в Києві. Що таке бомбардування столиці ракетами і дронами – не мені вам розказувати. Картини для циклу “Обличчя війни” доводилося писати й у майстерні, і в квартирі, де ми живемо, і в підвалі будинку, і в бомбосховищах. Зі своїм альбомом, у якому щодня з'являлися замальовки про війну після перегляду “Новин”, я не розлучався ні на мить. Назбиралося аж три альбоми.

А потім ми переїхали на дачу, до села Мотовилівська Слобідка Фастівського району, що на Київщині. Природа заспокоїла нерви. Я відчув, що треба робити серію малярських робіт на тему “Обличчя війни”. Жах війни, страх, кровопролиття, жива реакція наших співгромадян на вторгнення рашистів – це все закарбувалося на обличчях людей, яких я зобразив на картинах. Важливо було передати душевний стан героїв, хронологічно розказати, що саме, де і коли відбувалося з людьми, про яких я вирішив розповісти мовою сучасного образотворчого мистецтва. Я відби-

Художник посеред війни

Аби отримати квант життєдайної енергії, коштом якої можна було б, попри війну та економічні труднощі в Україні, протриматися в хорошому творчому тонусі всі наступні 366 днів, аби підзарядитися позитивом у переддень 2024 року, я вирішив завітати до творчої майстерні свого друга друга, заслуженого художника України Василя Андрійовича Красьохи. З ним ми протягом багатьох літ поспіль неодноразово співпрацювали й на пленерах, і на виставках.

рав лише властиве, решта мене не цікавило. Другорядні деталі вирішив свідомо залишити за кадром.

Перша робота серії “Обличчя війни” називається “Прощання”. Молода жінка у військовому однострої дивиться на свою дитинку, яка спить. В очах матері світиться тривога та надія. А за цією роботою на світ Божий з'явилися інші”.

На мою думку, арткритика та організатора мистецьких пленерів та виставок, серія мальовничих полотен “Обличчя війни” Василя Красьохи – це яскраве і об'єктивне репортерсько-художнє відображення подій війни з самого її початку і до сьогодні.

Я – про кожну правдиву й актуальну картину, яка ввійшла до цієї серії. Все, що було дорого мільйонам людей упродовж багатьох років мирного життя в довоєнній Україні, в одну мить розтрощено, розтоптано і сплюндровано брудними чоботами рашистів. Мрії та плани наших краян на щасливе майбутнє залишилися в минулому. Біль, відчай, туга за загиблими в цій кривавій борні родичами, друзями та знайомими закарбувався на об-

личчях героїв картин живописця. Але спокій, впевненість в очах нескорених рашистами українців і гордість за героїчних солдатів та офіцерів ЗСУ дають надію, що наша Перемога не за горами. Не ми розв'язали цю страшну бійню. Ми воюємо із ворогами на рідній землі, захищаємо її від осканєнних орків, відвоюючи у ворогів зруйновані села та міста. Ми ніколи не станемо на коліна перед нимими ворогами, яких, наче зграю зомбі, щодня кидають у “м'ясні атаки” осканєніні путінські генерали. Тривожні ранки й ночі без сну, лютий терор цивільного населення представниками “руського міра” у військових одностроях, сплюндровані руснею Буча, Гостомель, Мошун, сотні донедавна квітучих українських сіл, вбиті та полонені захисники й діти “Азовсталь” – саме таку реальність, у якій з перших днів війни й дотепер доводиться жити мільйонам наших земляків, відтворив силою свого таланту на полотні Василь Красьоха.

І це йому вдалося сповна. Адже художник є визнаним майстром реалістичної художньої школи, професійним живописцем, ім'я якого добре відоме як на Батьківщині, так і далеко за межами нашої держави. А ще Василь Красьоха був, є і завжди залишатиметься патріотом України не на словах, а на ділі.

“З виставкою “Обличчя війни” протягом останніх місяців мені поталанило побувати в кількох українських містах. Торік мій творчий доробок побачили жителі Івано-Франківська. Ми добре знаємо: у житті все пізнається в порівнянні. Люди, які живуть у цьому напрочуд гостинному місті, переживають воєнне лихоліття не так, як, для прикладу, наші краянни, яким судилося народитися й жити у знищеному російськими солдатами Маріуполі. Коли перші відвідувачі прийшли на мою персональну виставку в Івано-Франківську, то від кількох із них я почув: “Важко це бачити. Горе, біда, розруха. Так, все це було. Але, можливо, вже час писати більш позитивні картини, пане художнику? Чи ми помиляємося?”

Я не захотів полемізувати з цими відвідувачами виставки. Просто важко було зібратися з думками. Проте цього ж дня на вернісаж разом із місцевими завітали і пе-

реселенці, які тимчасово живуть і працюють в Івано-Франківську. У них – протилежна реакція на побачене. Бо їм це болить, як нікому іншому. Адже переселенці зі сходу України були живими свідками того, що я зобразив на полотні. Це – суворая правда про злочини рашистів. Це доказ того, що з “вогнем і мечем” у кривавих руках до нас прийшли не наші “братя во Христе”, а справжні нелюди. Так, побачити зображене на моїх картинах означає ятрили собі душу. Але в цих роботах, які я почав виношувати у своїй уяві ще в лютому-березні 2022 року, в разі більше оптимізму, ніж песимізму. Мені на все життя запам'ятається реакція маленького переселенця зі сходу України, який разом із мамою завітав на виставку в Івано-Франківську. Він уважно роздивлявся всі картини. Але, як мовиться, буквально завмер біля однієї. На ній я зобразив маму із сином, які намагаються врятуватися від солдатів рф. Переляканий українці тікають, а розлючені росіяни наздоганяють.

“Мамо, мамо, подивися: це ж ми з тобою рятуємося від солдатів, які вбили наших родичів... Це ти і я намагаємося втекти з нашого міста!” – звертаючись до матері, вигукнув переляканий хлопчик. А потім з острахом додав: “Дякувати Богові, ми залишилися живими. А наші рідні, які того дня були разом із нами, загинули”.

Мене як митця дуже вразили слова цього малого українця. Позаяк цикл робіт я створив саме для того, щоб ніхто з наших співгромадян ніколи не забув часів лихоліття. На моє особисте переконання, це надзвичайно важливо не лише для наших сучасників, а й для наших нащадків. Велике можна побачити тільки на відстані. Тому я й намагався розповісти про цю страшну сторінку в історії сучасної України максимально правдиво й об'єктивно – як я це бачу. Це моє авторське право і моє особисте сприйняття того, що відбувається протягом майже двох років на теренах нашої держави.

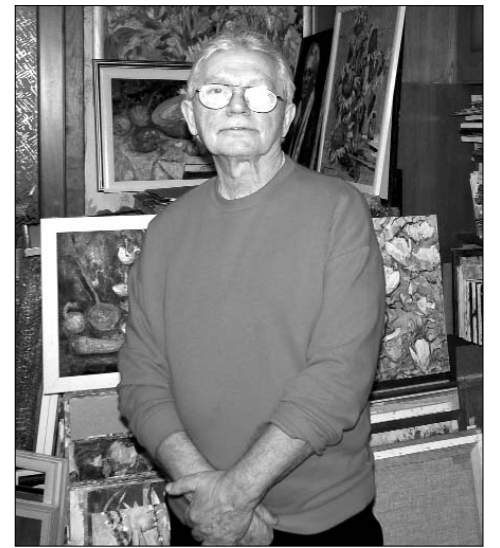
Окрім киян та жителів Івано-Франківська серію робіт “Обличчя війни” вже побачили люди, які живуть і працюють у місті Яремче Івано-Франківської області та в місті Острозького Рівненської області (в приміщенні бібліотеки Національного університету “Острозька академія”).

У планах на 2024 рік – аби цю виставку

побачили й в інших регіонах. Це, як на мене, дуже важливо для кожного із наших земляків”.

У 2024 році Василь Красьоха відзначитиме своє 70-річчя. Нині майстер живопису – у гарній творчій формі. Готується до проведення чергової масштабної персональної виставки, яка відбудеться у виставкових залах Національної спілки художників України. Його девіз “Жодного дня – без нової картини!” – не просто красива фраза, а керівництво до дії. Він так живе і працює – як у молоді роки. Живописець створює нові полотна сучасного мистецтва, і не лише на воєнну тематику. Портрети, пейзажі, натюрморти найвищого професійного рівня. У майстерні пана Василя пересвідчився: він був і залишається трудоголіком.

Останнім часом Василь Красьоха пише ікони. Ці роботи з допомогою капеланів і волонтерів він передає на передову славному захисникам України. До кожної ікони додає листа з побажаннями перемогти ворогів, які прийшли на нашу рідну землю, і повернутися додому неушкодженими та здоровими героїчними воїнами Збройних Сил України.

Картини художника практично щомісяця продаються на благодійних аукціонах. Усі зароблені кошти Василь Красьоха передає на підтримку ЗСУ. Ось так живе і працює в ім'я Перемоги цей талановитий митець. І на досягнутому зупинитися не збирається. Сподіваюся, що незабаром отримаю від Василя Андрійовича запрошення на його ювілейну виставку, підготовка до якої триває повним ходом.

Ми з паном Василем давні друзі. Тому я завжди допомагав йому і надалі допомагатиму орати нелегку мистецьку ниву. Його творчість того варта. Побажаймо цьому славному художнику-патріоту нових здобутків на шляху до підкорення мистецького олімпу. Борися, друже, побореш! Тобі Господь помагає!

Інформаційна довідка. Василь Андрійович Красьоха родом із Волинської області. Народився 12 березня 1954 році в селі Хряськ, Маневського району у селянській сім'ї. З ранніх років відчував потяг до прекрасного, естетично оцінюючи природу рідного краю. Яскраві барви Полісся закарбувалися в пам'яті художника і до сьогодні відображаються в його картинах. Навчався в Київській художній школі ім. Т. Г. Шевченка. Найбільше посприяли становленню як художника вчителі Лев Іванович Презант та викладач старших класів Євген Володимирович Семьонов.

У 1972 р. Василь Красьоха вступив у Київський художній інститут на факультет живопису. Диплом живописця отримав у 1978 році й переїхав до Івано-Франківська, де починає інтенсивно працювати, шукаючи свій індивідуальний стиль.

З 1984 року Василь Красьоха – член Національної спілки художників України. Він природжений пейзажист: на більшості роботах буває природа рідної Волині та такого ж близького Івано-Франківська і Київщини. Зустрічаємо тематичні роботи: збірні образи прославлення людини та її праці, її гармонійне співжиття з природою. Художник постійно бере участь у різних пленерних зустрічах у Львові, Закарпатті, Луцьку, Почаєві, Острозі та в Польщі – Люб'єво біля м. Торунь.

Василь Красьоха постійно прагне до творчого вдосконалення, розвивається, експериментує і працює над собою, щоразу віднаходить щось нове, поєднуючи з набутим досвідом. Кожну картину художник починає малювати, як вперше, і водночас з таким поривом і відданістю, як востаннє: полотно акумулює в собі всі почуття, всю силу натхнення, неповторність і красу. Мистецтвознавець Микола Бендюк назвав цього митця “художник правди”, бо перш ніж перенести побачене на полотно, він проносить це через своє серце і вихлопує найправдивішими барвами.

Мистецький доробок нараховує тисячі робіт. Картини Василя Красьохи зберігаються у фондах Міністерства культури України, музеях і приватних збірках багатьох країн світу (Польща, Японія, США, Фінляндія та інші). Художник провів понад 50 персональних виставок і незліченну кількість збірних.

“На фундаменті державотворення, закладеному Батьками Громади і “Просвіти”, міцно стоїмо ми як на місці сили, віри і наснаги до боротьби за Україну”.

Галина ДАЦЮК,
журналістка

“Рильські і Стара Київська Громада”

2 січня, в день народження українського громадського і культурного діяча Тадея Рильського (1841–1902), найдоречніше було послухати в Голосіївському мануарі блискуче дослі-

Історик Ігор Гирич

дження доктора історичних наук Ігоря Гирича “Рильські і Стара Київська Громада”. Оповідач розгорнув нашу історію на півтора століття, озвучив імена видатних людей, що пробуджували національну свідомість, закладали підвалини державності, навіть приклади надважливих українських справ, для яких громаді не шкодували ні власної праці, ні власних жертв. Зупинився, зокрема, на постатях Тадея Рильського та Володимира Антоновича, по суті, батьків Київської Громади. Михайло Старицький, Олександр Кістяківський, Никола Лисенко, Михайло Драгоманов, Павло Чубинський, Павло Житецький, Григорій Галаган, Софія та Олександр Русови, Володимир Науменко, Доманицький, Осип Юркевич, Смирненко.

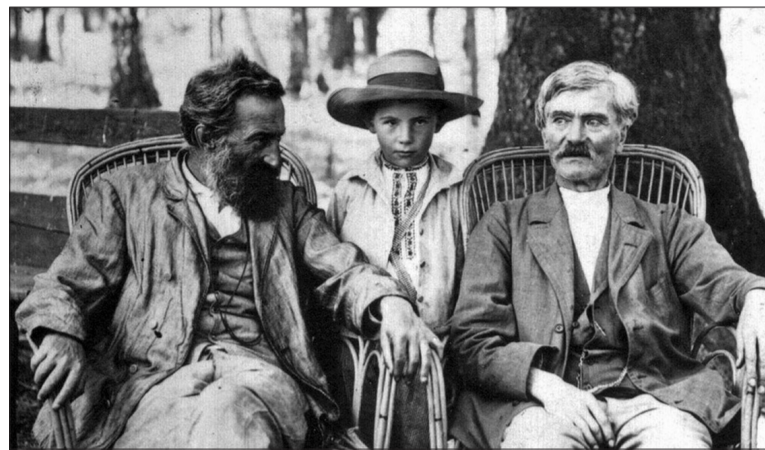
Різні за походженням і національністю, як от шведко-французенка Софія Ліндфорс, чи польський шляхтич Тадей Рильський, ці люди зробили вибір на користь України. Тадей Розславович, наприклад, виділив власні кошти на видання позацензурно-

го “Кобзаря” в Празі у 1876 році, який видало подружжя Русових. І хіба тільки на це! Та й вперше економічну працю українською мовою написав теж хлопоман Тадей Рильський. В українському оточенні зростає і формується наш великий Поет, перекладач Максим Тадейович Рильський. До слова, деякий час Максим проживав у родині Русових, приятелював з сином Юрієм. От, як згадує Софія Русова про літо у Вінниці, де вони мали будинок: “з Києва до нас приїздили любі гості, як от до мого сина Юри приїздила Ліда – дочка Біловежських, наших петербурзьких приятелів, молодий поет Максим Рильський, тоді ще учень гімназії Науменка, Оксана Лотоцька, уся родина Русових – діти брата Ол. Ол. Вони наповняли цілу оселю веселим сміхом, лазили по горах, плавали на човнах, гарно їм було. Приїздив Стеценко, що тоді тільки починав своє композиторство. Того самого літа жила у нас дочка Люба і співом наповнювала нашу невеличку оселю. Гарне то було

літо”. Це вже було наступне покоління усвідомленого українства.

А покоління засновників збирало кошти на перепоховання Тараса Шевченка, на догляд за могилою Кобзаря у Каневі, розуміючи значення Шевченкової пошти для формування політичної нації. Громадівці мало говорили про власні заслуги, не давали письмових розпоряджень, та й документально підтвердити заснування громадської організації було небезпечно. Працювали за чесним словом і власним сумлінням. Така от шляхетність і єдність заради української справи. Їхня скромність залишила нам в архівах скупі поодинокі свідчення. Тим то прецікавою видалася лекція Ігоря Борисовича, який за дві години, не заглядаючи в жоден аркушик, оприлюднив глибинне дослідження історика, котрий теж працює за принципами старогромадівців – чесно і сумлінно.

Ідею національного пробудження підхопив уже в новітні часи великий просвітник і дер-

Тадей Рильський, син Максим, Володимир Антонович

жавник Іван Огієнко, який народився в один день з Тадеєм Рильським, 2 січня, проте в різні роки. Перший міністр освіти в уряді УНР Іван Огієнко розпочав українізацію церкви та освіти, першим почав читати лекції українською мовою і саме він заповідав нам писати єдино правильно – “в Україні”.

А старогромадівка Софія Ліндфорс, яка з разом із сестрою Марією відкрила перший за українським наповненням дитячий садочок (1872 р.), стала парламентаркою Української Центральної Ради (1918 р.), очолила департамент дошкільної і позашкільної освіти взялася за організацію дошкільних закладів по всій Україні. І далі, протягом усього життя, її “раз добром зігріте серце” билося гарячою любов’ю до Вітчизни. А девізом кипучої діяльності був “обов’язок понад усе!” Словом ця нитка розповіді про Стару Громаду потягнула безцінний клубок історій про те, як 200 людей, не покладаючись на когось взялися по суті розбудувати українську окремішність в умовах імперії. Всього дві сотні на 145-тисячне Місто. І кожен камінчик, закладений ними у підмурівок майбутньої держави витримав випробування

вогнем і мечем. І сьогодні лютий імперський ворог ламає об нього драконові зуби. І поламає.

Про це написала мені в листі ще в 1992 році онука старогромадівців Олександра та Софії Русових Ніна Михалевич, яка вступила в ОУН і з похідними групами прийшла в 1941 р. у Київ, щоб в умовах нацистської окупації творити незалежну Україну: “Вірю, що кремлівський колос на гнилих ногах поламає зуби об нашу боротьбу...” Отакий от гарт і тяглість поколінь від далекого 1861 року народження Київської громади – до тепер. На фундаменті державотворення, закладеному Батьками Громади і “Просвіти”, міцно стоїмо ми як на місці сили, віри і наснаги до боротьби за Україну.

В обговоренні доповіді взяли участь директорка Музею Максима Рильського Вікторія Колесник, онук Поета Максим Рильський, праонук Назар Рильський, доктор філологічних наук Дмитро Чистяк. Щира вдячність колективу професіоналів, які тримають в пошані і пам’яті великі імена. У новолітті – нових досліджень, відкриттів і непроминальних подій у Голосіївському мануарі, до якого йдеш як до цілющого джерела.

Світлина на пам’ять

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі! Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі – за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ КБ “ПРИВАТБАНК” (ЄДРПОУ банку 14360570, код банку 305299) відкрито рахунок:
№ UA26305299000026004036804116; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Ігор ЗОЦ

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова)

Павло МОВЧАН
Микола ТИМОШКИ
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ГОЛОМША
Юрій ГАНДЗЮК
Галина ДАЦЮК
Євген БУКЕТ

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” – 30617

Листування з читачами –
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.

